

Kürt Sorununda Paradigmayı Yenilemek

Zeki SAVAŞ

Aralık 2024

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
KÜRT SORUNUNU KUZAY VE GÜNEY BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMEK	2
KUZAYDEKİ KÜRTLER	2
İRAN KÜRTLERİ	2
İRAN KÜRTLERİNİN GÜNEYDEKİ KÜRTLERDEN FARKI	4
OSMANLI KÜRTLERİ VE KÜRDİSTANI	5
GÜNEYDEKİ KÜRTLER	6
İRAK KÜRTLERİ	6
SURIYE KÜRTLERİ	8
TÜRKİYE KÜRTLERİ VE GÜNEYDEKİ KÜRTLERDEN FARKI	11
GÜNEYDEKİ KÜRTLERİN KUZAYDEKİLERDEN FARKI	12
KÜRT SORUNUNUN TAŞIYICI GÜCÜ GÜNEYDEKİ KÜRTLERDİR	13
KUZAY VE GÜNEY BAĞLAMINDA ÇÖZÜM ÖNERİSİ	17
KÜRT SORUNUNDA PARADİGMAYI YENİLEMEK	17
GÜNEY VE KUZAY İÇİN ÖNERİLEN ÇÖZÜM	18
ESKİ PARADİGMAYI YANLIŞLAYAN VE YENİSİNİ DOĞRULAYAN TECRÜBELER	20
GÜNEY KÜRTLERİ İÇİN ÖNGÖRÜLEN ÇÖZÜMÜN KUZAYE UYMAMASI	25
GÜNEYİN STATÜ KAZANMASININ KUZAYI OLUMSUZ ETKİLEYECEĞİ ÖNGÖRÜSÜ	26
YENİ PARADİGMADAKİ ÇÖZÜM ÖNERİSİNİ GÜNCEL OLAN ÜZERİNDEN OKUMAMAK	31
KÜRT SORUNUNUN TÜRKİYE'DEKİ ÇÖZÜMÜ	32
TÜRKİYE KÜRTLERİ İÇİN OTONOM, ÖZERKLİK VEYA FEDERASYON ÖNERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	34
SONUÇ	41

Giriş

Siyasi veya sosyal bir sorun makul bir zaman diliminde çözülemiyorsa, sorunun çözümü için ağır bedeller ödenmesine rağmen sorun giderilemiyorsa, o ana kadar kabul görmüş bilgi ve yöntemlerin bırakılıp niteliksel perspektif değişimiyle yeni girişimlerde bulunmak gerekir. Bir diğer ifadeyle probleme ilişkin kuramsal ve metodolojik kurallar, kullanılan araçlar ve sorunun kendisini değerlendiren standartların değiştirilmesi yoluna gidilir, paradigma değişikliği tercih edilir.

Bu çalışmada Kürt meselesiyle alakalı yeni bir paradigma önerilmiştir. Önerilen paradigma ile Kürt sorununun tarihi seyrinde bir değişimin vücuda getirilebileceği savunulmaktadır. Mazisi uzun bölgesel bir problemin çözümsüzlük şeklinde tebarüz eden tarihsel mesiri paradigma yenilenerek değiştirilebilir. Zira paradigmayı yenilemek, bir bakıma üst üste biriken sorunlara ve bu sorunların çözümündeki hantal yol alma yöntemlerine devrimci bir müdahale anlamına gelir.

Önerilen paradigma, Kürt sorunu bağlamında geçmiş, ‘an’ ve gelecek gözetilerek inşa edilmiştir. Kürt sorunu zaman açısından üç boyutlu, mekan bakımından dört boyutlu bir problem olduğundan ve yine Kürt meselesi, tarihi derinliği ve sınır aşırı özelliği olan çok aktörlü bir problem niteliği taşıdığından dolayı zaman ve mekan sınırlandırarak, problemi ‘an’a ve bir ülkeye indirgeyerek çözüme ulaşılamayacağından problemin zaman ve mekan boyutlarını gözetken paradigma değişikliğinin, sorunun çözümüne önemli katkı sunacağı öngörülmektedir.

Bu çalışmada önerilen paradigmada dört parçadaki Kürt bölgeleri tarihsel, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel nedenlerden dolayı Kuzey ve Güney olmak üzere iki ana bölge şeklinde değerlendirilmiş ve iki bölge arasındaki farklara binaen her biri için ayrı bir çözüm önerilmiştir. Güney ve Kuzey de her ne kadar kendi arasında ikiye bölünmüş olsa da Kuzeydeki iki parçanın (Türkiye ve İran’daki) ve Güneydeki iki parçanın (Suriye ve Irak’taki) koşulları kendi arasında temelde benzeştiğinden sorunun nedenleri ve çözüm önerileri dört ayrı bölge yerine iki ana bölge ekseninde ele alınmıştır.

Güneydeki ve Kuzeydeki Kürt sorununun çözümü için birbirinden farklı iki formül delilleriyle birlikte önerilmiş, Güney için önerilen çözümün Kuzeyi olumsuz yönde etkilemeyeceği, aksine olumlu cihette etkileyeceğine ayrı bir başlık açılmıştır.

Özcesi bu çalışma, Kürt sorunuyla alakalı yeni bir paradigmayı, bu paradigmanın dayandığı delilleri, bu yeni paradigma temelinde çözüm önerisini ve çözümün sonuçlarının değerlendirilmesini içermektedir.

Paradigma değişikliği konusu üzerinde uzun zamandır çalışıyor ve çalışmamı farklı bir formatta sunmayı planlıyordum. Türkiye’de Kürt meselesine dair çözümün yeniden gündeme gelmesi ve Amerika’da Trump’ın seçimi kazanması bölgede yeni değişimlerin olacağına işaret ettiğinden üzerinde çalıştığım konuyu bir rapor haline getirip paylaşmaya karar verdim ve çalışmaya başladım. Raporu yazarken Suriye’de Baas rejimi çöktü. Dolayısıyla bu çalışmayı yeni konjonktür nedeniyle yapmadım, yapmakta olduğum çalışmayı yeni konjonktür nedeniyle paylaşmanın doğru olacağını değerlendirdim.

KÜRT SORUNUNU KUZAY ve GÜNEY BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMEK

Kürt sorununa paydaş ülkelerden her birinin sorunu Türkiye, İran, Irak ve Suriye Kürtleri diye birbirinden bağımsız dört konu gibi ele alma veya dört parçayı birleştirerek tek sorun gibi görme şeklindeki yanlışlığın da etkisiyle geçen yüz yıl içinde soruna çözüm üretilemedi. Ortak ve ayırt edici noktalar dikkate alınarak Kürt sorunu incelendiğinde ne birbirinden bağımsız dört parça ne de birbiriyle aynileşmiş dört parçanın olmadığı belki iki ana eksen de şekillendiği, çözümün de bu temelde aranması gerektiği sonucuna ulaşılabilir. Bu nedenle Güney ve Kuzey Kürtleri hakkında kısa değerlendirmeler ile konuya giriş yapılacaktır.

Kuzeydeki Kürtler

İran Kürtleri

Kürtlerin tarihiyle ilgili iki temel görüş bulunmaktadır: Birincisi, Kürtlerin Gürcüler ve Ermeniler gibi diğer Asya milletlerinden olduğu ve bölgenin kadim yerlilerinden sayılması gerektiği şeklindedir. İkinci görüş, Aryan kökenli olup M.Ö. 7. yüzyılda bölgeye yerleştikleri yönündedir.¹

İran tarihine ve Kürtlerin tarihine dair eserlerde ağır basan görüş, Kürtlerin Aryan ırkından olup Medler olarak M.Ö. 10. asırda İran Platosuna geldiği ve M.Ö. 7. yüzyılda Med devletini

¹ Nikitin, Wasili, 1366/1987, Kürd ve Kürdistan, Tahran, İntişarat-ı Nilufer, s.59

kurdukları şeklindedir.² Med devleti döneminde yine Aryan ırkından olan Parslar, Medler'e tabiydi.³

Aryanlar İran platosuna Medler, Parslar ve Partlar olmak üzere üç taife halinde geldiler.⁴ Med devleti çöktükten sonra Parslar Hakhamenişiyen devletini kurdular ve o günden bugüne İran platosuna Parslar birinci derecede egemen oldu ve Medlerin devamı olan Kürtler ile Parslar arasındaki fasıla fazlalaştı.

Kürtçe ile Farsça dillerindeki ortak kelimelerin iki dil arasında olabilecek ortaklığın çok üzerinde olması, sayıların ve günlerin neredeyse aynılığı iki kavmin aynı kökten geldiğine, bu iki dilin bir ana dilin iki dalı olduğuna dil bilimi açısından bir delil sayılabilir. Dil bilimci Celadet Bedirhan, '*Bu iki lisan adeta bir lisanın iki lehçesi gibidirler*'⁵ saptamasında bulunmaktadır. Wasili Nikitin de İran Kürtlerinin arasında , '*Fars dili tümünden yok olsa, onu İran'ın öz kelimeleri olan Kürtçeden yeniden türetmek mümkündür*' sözünün yaygın olduğunu aktarmaktadır.⁶

Kürtler ile Farslar, dilleri gibi etnik kökenleri de aynıdır ve dilleri kadar birbirlerine yakındır. Dolayısıyla Kürtler ile Farslar arasındaki ilişki köken, dil ve tarihsel bakımdan Kürtler ile diğer kavimler arasındaki ilişkiden çok daha güçlü ve köklüdür.

Irak Kürdistanı'nda yoğunluklu olarak bulunan Ezidi Kürtlerin inançlarının İslam öncesi İran dini inançlarından olan Mitraizm ve Zerdüştlüğün devamı mahiyetinde olması⁷ da Kürtler ile Aryan ırkı arasındaki ilişkiye ayrı bir delil olarak gösterilebilir.

Sonuç itibarıyla Kürtlerin Araplar ve Türkler ile genetik ve dil açısından, İslam öncesine dair de inanç bakımından bir bağının olmadığı, buna mukabil Parslar ile hem genetik hem dil hem din ilişkisinin olduğu söylenebilir.

Parsların Hakhamenişiyen ve Sasani imparatorlukları zamanında Yunan ve Roma imparatorluklarıyla girdikleri savaşlarda Kürtler iki imparatorluğun sınırlarının kesiştiği bölgelerde yaşadıklarından iki süper gücün karşılaşmasından büyük zararlar görür, yaşadıkları bölgeler bu savaşlarda el değiştirdi.

² Pirniya, Hasan, 1394/2015, Tahran, Tarih-i İran, Müessese-i İntişarat-e Nigah, s.6165, Nikitin, Wasili, 1366/1987, Kürt ve Kürdistan, Tahran, İntişarat-ı Nilufer, s.59

³ Pirniya, Hasan, a.g.e., s.65

⁴ Pirniya, Hasan, a.g.e., s.56

⁵ Bedirhan, Celadet, 2012, Mustafa Kemal'e Mektuplar, İstanbul, Avesta, s.74

⁶ Nikitin, Wasili, a.g.e., s.533

⁷ Kamil, Şeyhkanlu Milan, 1394/2015, Kordha-ye İzedi, Senendec, İntişarat-e Ana, s.242-243

Türklerin Orta Asya'dan İran platosuna inmesi ve sonrasında Selçuklu devletini (1040-1118) kurması ve günümüzde Batı İran, Anadolu, Irak ve Suriye'yle çevrelenen bölgeye doğru genişlemesiyle Kürdistan'ın Türk-İran dünyasına entegrasyonu sağlandı.

Pers ve Roma İmparatorlukları karşılaşmalarına sahne olan Kürt bölgeleri benzer bir durumu Osmanlı imparatorluğuyla Safeviler arasındaki savaşlarda yaşadı. Bazen Safeviler Diyarbakır'a kadar, bazen Osmanlılar Tebriz'e ve Kirmanşah'a kadar ilerleyip ele geçiriyordu.

1639'da yapılan Kasr-ı Şirin antlaşmasıyla bu tarihsel süreç sona erdi ve Kürtlerin büyük çoğunluğu Osmanlı sınırları içinde ve bir kısmı da İran sınırları içinde kalarak ikiye bölündü. Dolayısıyla bugünkü İran sınırları içindeki İran Kürtlerinin İran platosundaki birliktelikleri takriben üç bin yılı bulmaktadır. Bu süreçlerde İran'ın değişik güçler tarafından işgal edilmesi, başka kavimlerce yönetilmesi, kimi zaman keşmekeş içinde olması bu birlikteliği kesin ve keskin şekilde inkıta uğratmamış, Kürtlerin, platodaki diğer kavimlerden çok farklı bir statü edinmelerini sağlamamıştır. Merkezi otoritenin dağıldığı dönemlerde Kürtler zaman zaman kendi bölgelerinde özerk yönetimler ve devletler kurmuşlar. Örneğin Kürtler, Senendec ve Erdelan bölgesinde Hicri 606 ile 1350 yılları arasında seksen civarında Erdelan beyi o bölgede hükümet etmiştir.⁸ Aynı platoda Tahiriler, Deylemiler, Saffariler, Samaniler ve Zendiler gibi benzeri örnekler fazlasıyla bulunmaktadır. Kısacası İran'daki Kürtler de Türkiye'deki gibi uzun asırlar boyunca İran devletleriyle birlikte İran sınırları içinde gah özerk beylikler şeklinde gah birlikte yaşamıştır.

İran Kürtlerinin Güneydeki Kürtlerden Farkı

İran Kürtlerinin Parslar/Farslar ile birlikteliği Irak ve Suriye Kürtlerinde olduğu gibi Birinci Dünya Savaşından sonra başlamamış olup belki Kürt-Arap birlikteliğinin otuz katı (otuz asır) eskiye dayanmaktadır. Bu tarihi arka plan dikkate alındığında İran Kürdistan'ı ile Irak ve Suriye Kürdistanı'nı aynı bağlamda değerlendirmek, aynı potaya koymak, sorunlarını aynileştirmek ve bu aynilik üzerinden bağımsızlık ve özerklik gibi çözümler önermek, hem paradigma sorununun olduğuna işaret eder hem de üç bin yıllık tarih karşısında köksüz bir yaklaşımı ifade eder.

İran Kürtlerinin ve Kürdistanı'nın Farslar ile olan birlikteliği Kürt-Türk birlikteliğinden de yaklaşık iki bin yıl daha fazladır. İran'ın Kürt bölgesi sonradan İran'a eklemlenen veya İran'ın

⁸ Şeyh Muhammed, Mordux-e Kordistani, Tarih-i Merduh, 1379/2000, Tahran, Kareng, s.313-661

işgal ettiği bir bölge değildir. Hepsi Aryan ırkı olarak birlikte o bölgeye yerleşmiş ve bu birliktelikleri de bir şekilde binlerce yıl devam etmiştir.

Araplar ile ne genetik ne de tarihsel birlikteliği olmayan, savaş ve işgal ile Kürt-Türk birlikteliğinden kopartılarak Arapların egemenliği altına sokulan Irak ve Suriye Kürtlerinin ve Kürdistan'ının koşullarını İran Kürtleri ve Kürdistanı ile mukayese edip aynileştirmek bariz bir kıyas hatası sayılır.

Osmanlı Kürtleri ve Kürdistanı

Selçuklular İran platosuna gelip İran'ın batı sınırlarına ilerleyince önce İran Kürtleriyle ilişki kururlar ve Anadolu'ya ilerledikçe diğer Kürtlerle ilişkileri geliştirirler. Kürt-Türk ilişkisi, 1071 yılında Alparslan komutasındaki 60 bin kişilik orduda 15 bin Kürt askerin yer almasıyla çok daha ileri boyutlara taşınır ve Alparslan en büyük desteği Kürt olan Mervaniler'den görür.⁹

Tarihte ilk Kürdistan eyaletini oluşturanın Selçuklu sultanı Sultan Sancar'ın olması, Kürt-Türk ilişkileri bakımından önem arz eden tarihi bir olaydır. Miladi 12. asırda teşkil edilen Kürdistan eyaletinin merkezi de Hemedan kentinin Kuzeybatısındaki Bahar Kalesidir.¹⁰

Osmanlı öncesi beyliklerle de Kürtlerin iş birliği devam eder. Osmanlı döneminde ise Kürtler ile Türkler arasındaki pozitif ilişkilerdeki dönüm noktalarından biri Çaldıran Savaşıdır. Yirmi beş Kürt lider İdris-i Bitlisi'nin öncülüğünde Osmanlı ile anlaşır ve bunun üzerine Kürtler Çaldıran Savaşı'na katılır, Şah İsmail yenilir, böylece Kürtler ile Osmanlı arasında dört asır sürecek yeni bir birliktelik dönemi başlar.

Sultan Yavuz ile Şah İsmail'in Kürtlere yaklaşımları arasındaki fark ve bu farkın doğurduğu sonuçlar, İran Kürdistan'ı dışındaki Kürtlerin Araplar ve Farslardan çok daha fazla Türkler ile anlaşabildiklerine ve entegre olabildiklerine dair belirleyici tarihi bir hadisedir.

1639'daki Kasr-ı Şirin antlaşmasıyla bugünkü Türkiye, Irak ve Suriye içinde yer alan Kürtlerin ve Kürt bölgelerinin tümü Osmanlı sınırları içinde yer alır ve Osmanlının doğu ve Güneydoğu sınır bölgelerini kapsayan bu alan 'Osmanlı Kürdistan'ı olarak tanımlanabilir ve Osmanlı Kürdistanı'nın Türkler ile beraberliği dört yüzyıl devam eder ama bu birlikteliğin Miladi 9. Asırdan başladığı dikkate alınırsa bin yılı aşkın bir birliktelikten ve yaşanmış tarihten söz etmek gerekir.

⁹ Tan, Altan, 2010, Kürt Sorunu, İstanbul, Timaş, s.67-70

¹⁰ Nikitin, Wasili, a.g.e., s.75)

Birinci Dünya Savaşından sonra savaşın galibi güçler tarafından Osmanlı Kürdistanı'nın yarısı Anadolu'dan koparıldı ve koparılan parça da ikiye bölünerek ihdas edilen Irak ve Suriye devletleri arasında bölüşüldü.

Güneydeki Kürtler

Irak Kürtleri

Kerkük'ü de içine alan Irak Kürdistan'ı olarak tanımlanan bölge ve Musul bölgesi, Selçuklulardan başlayan dönem bir yana, özellikle Osmanlı döneminde dört asır boyunca Anadolu'nun bir parçası, Kuzeyin Güneye uzanan devamı olarak varlığını sürdürmüştü, Anadoluyla, Kuzeydeki Kürtler ve Türkler ile çok yönlü imtizac içinde olmuştur. Çünkü bu bölgenin nüfusunun kahir çoğunluğunu, Osmanlının kurucusu olan Türkler ve Kürtler oluşturuyordu.

Lozan görüşmelerinde İsmet İnönü, Türkiye'nin Musul ve Kerkük üzerindeki hak iddiasını bu bölgenin demografik yapısıyla ilgili İngilizlerin yapmış olduğu istatistiklere dayandırarak şöyle açıklar:

“Süleymaniye ve Kerkük sancaklarında Arap nüfusu çok azdır. Musul merkez sancağında 137.000 Kürt ve Türk'e karşılık yalnız 28.000 Arap vardır. Son olarak bütün Musul vilayetinin 410.709 Kürt ve Türk'e karşılık 31.000 Arap ile Müslüman olmayanlar oluşturuyor.”¹¹

Irak Kürtleri ile biri ayrılış dönemine, diğeri de Barzani zamanına ait iki gelişme, Türkiye ile Irak Kürtleri arasındaki ilişkiyi anlamaya kafi gelir.

Birincisi: Birinci Dünya Savaşı ve sonrası yıllarda bir numaralı siyasi aktör olarak Irak Kürdistanı'nda ortaya çıkan Şeyh Mahmut Berzenci'nin Türkiye ile birlikte yürüttüğü mücadeledir.¹²

¹¹ Tanyol, Cahit, 1993, Türkler ile Kürtler, İstanbul, Era, s.23

¹² Şey Mahmut Berzenci'nin babası Şeyh Said, Sultan Abdulhamit ile şahsi dostluğu olan biriydi ve sultanın Süleymaniye'deki temsilcisi gibiydi. Şeyh Mahmut da daha çocuk yaşlarda babasıyla birlikte İstanbul'a gitmiş ve Abdülhamit ile görüşmüştü.

1918'de İngilizler Kerkük'ü işgal etmek istediklerinde Şeyh Mahmut Berzenci bin kişilik bir süvari birliği ile Türklerle yardım eder. 1918'de İngilizler Şeyh Mahmud'u Kürdistan kralı ilan ederler. Ancak İngilizler Şeyhin iyi bir Türk dostu olduğunu bildikleri için ona güvenmezler. Şeyh'e karşı aldıkları karşı tedbirler yüzünden Şeyhle araları bozulur ve savaş çıkar. Mayıs 1919'da Şeyh'i yakalayıp önce idama mahkum eder sonra Madakaskar Adalarına sürgün ederler. Ancak Ankara hükümetinin Binbaşı Ali Şefik (Özdemir) komutasında aralarında Erbilli ve Kerküklü Kürtlerin de bulunduğu bir grup askeri Rewanduz mintikasına göndermesi, Kürt aşiret reislerinin Ali Şefikle ittifak etmesi ve İngilizlerin Kürdistan'ı kontrol edememeleri üzerine 30 Eylül 1922'de yeniden Şeyh'i geri getirmek ve Süleymaniye'ye hükümdar yapmak zorunda kalırlar.

İkincisi, merhum Molla Mustafa Barzani'nin gazeteci Hulusi Turgut aracılığıyla 20 Mayıs 1968 tarihinde Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a gönderdiği ama Cevdet Sunay'ın açıp okumadığı mektuptur.¹³

Bu iki olay,

1-Irak Kürtlerinin zorla Osmanlıdan ayrılıp Arapların egemenliği altına alınmasına itiraz ettiğine,

2-Türkiye ile birleşmek veya bağımsızlık mümkün değilse özerk bir yapıya kavuşup Anadolu ile yakın ilişki içinde olmak istediklerine,

İngilizler Şeyh'i, Ali Şefik ile çatıştırmak istemeleri ve Noel'i Süleymaniye'ye göndermeleri üzerine Şeyh ile İngilizlerin ilişkileri yeniden gerilir ve Şeyh kendini yeniden Kürdistan'ın kralı ilan eder. Ali Şefik ile de çatışmak yerine ittifakı tercih eder.

Şeyh İngilizlere güvenmiyordu. Ali Şefik Ankara hükümeti adına Şeyh'e Kürdistan'ı bir vilayet yapıp Şeyh'i de bu vilayetin valisi yapmaya söz verir. 26 Kürt aşireti de bu anlaşmayı onaylayarak Şeyh'e yetki verir. Bunu üzerine İngilizler tekrar Süleymaniye'ye saldırarak Şeyh'i yakalar ve Hindistan'a sürgün eder.(Tan, Altan, 2010, Kürt Sorunu, İstanbul, Timaş, s.170-175)

¹³ "CUMHURBAŞKANI SUNAY'A

20 Mayıs 1968

Ekselans Cevdet Sunay, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı

Sayın Başkan

Irak'ta yaşayan Araplarla eşit haklara sahip olmayı arzulayan ve sadece hak istedikleri için yedi yıldan beri savaş halinde bulunan ve buna paralel olarak dış dünyaya müracaatları ilgisizlikle karşılanıp anlaşılmak istenmeyen Irak'taki Kürt halkının isteklerini, siz ekselanslarına iletebilmek bahtiyarlığını, bölgemizi ziyaret eden bir Türk gazetecisini tanımak şerefine nail olduğumda bulabildim. Bu savaş, binlerce köyün, çiftliğin, camilerin ve diğer yerleşme yerlerinin tahrip edilmesine, halkımızın da sağlık ve eğitim hizmetlerinden mahrum kalmasına sebep olmuştur. 29 Haziran 1966'da, Irak hükümeti ile aramızda bir anlaşma planı hazırlanıp "ateşkes" kararı alınmış, fakat bugüne kadar o dahi bir sonuç vermemiştir.

Anlaşmanın ana noktaları, Irak hükümeti tarafından tanınmamakta, aksine yıllardan beri mevcut olan gergin durum değişmediği gibi, Iraklılar zaman zaman bizimle çarpışma yoluna giderek gerginliğin muhafazasına gayret etmektedirler. Ve bu şartlar altında Iraklıların bizim meselelerimizi barış içinde çözeceklerine inancımız kalmamıştır. Yaşamakta olduğumuz feci hayatımızı, siz ekselanslarına ve vasitanızla Müslüman Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı olan Türk halkına ve Türk hükümetine anlatıp Türklerle mevcut olan bağlılığımızın kuvvetlenmesini istiyoruz. Türklerle Kürtler, tarih boyu beraber yaşamışlar, İslam dini ile birbirlerine bağlanmışlar ve son olarak ortak tarihleri ve ortak amaçlarıyla, yaygın düşmanlarına karşı kanlarını birleştirmeleri, beraberliklerinin sembolü olmuştur. Bütün bunların yanı sıra Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşadığımız toprakların Bağdat hükümeti tarafından alınışına, Türkiye Cumhuriyeti en iyi tanıktır.

Ümit ederiz ki, Müslüman ve barışsever Türk kardeşlerimizin, Kürt kardeşlerinizin zulüm altında tutulmasına ve imha edilmesine karşı olan İslam dini prensiplerinizi, bizimle savaşan Irak'a karşı bir baskı olarak kullanılabilsin. Ayrıca, Irak'ın ablukası altında olan Kürt halkına her ne açıdan olursa olsun, yardımınızı diler, bu yardımın sizinle paylaştığımız sınır boyundaki emniyet ve kurulan barışın bozulmadan kabul edileceğine emin olmanızı isterim. İki taraf için de verimli ve tabii olacak bulunan bu karşılıklı temasın sağlanmasını yüce hükümetinizden sabırsızlıkla bekliyoruz. Bu mektubumda kısaca anlattıklarımı bütün detayları ile izah edecek olan bir temsilcimizi kabul etmek şerefini bize bahşederseniz, ben ve Kürt halkı ekselanslarına minnettar olacaktır. Sayın Başkan, benim şahsi saygı ve takdirlerimi lütfen kabul buyurunuz."(Yeniakit Gazetesi, 05-02-2016)

3-Türkiyenin milliyetçi ve ulusalcı bir zihniyetle bu gerçeği görmek istemediğine ve Kürt sorununda yanlış bir paradigmayı benimsediğine,

4-Kürt halkıyla Türk halkını ayırıştırma üzerinden politika izleyenlerin de Kürt sorunuyla alakalı yanlış bir paradigmaya sahip olduğuna işaret etmektedir.

Bu ve benzeri tarihi vesikalar ve doneler, Irak'taki Kürtlerin Araplar ve Bağdat ile değil, İstanbul ve Türkler ile kader birliği yaptığını, tarihi, dini ve kültürel bağlar içinde olduğunu gösterir. Irak'taki Kürtlerin Osmanlıdan koparılmasının üzerinden bir asır geçmesine rağmen bugün de Irak'taki Kürtlerin yüzü Bağdat yerine İstanbul'a dönüktür ve bu eğilimin uzun ve güçlü tarihi arka planı vardır.

Suriye Kürtleri

Suriye'nin Kuzeyinde yer alan Kürt bölgeleri, hem coğrafi hem de etnik, kültürel, tarihi ve ekonomik olarak Anadolu'nun devamıdır. Irak sınırında olduğu gibi dağlar yerine düz ova ve yerleşim yerleri olduğundan, Kamışlı'da olduğu gibi yerleşim yerlerinin ortasına tel örgü çekilerek bir bütün olan toprak ve toplum ikiye bölündü ve bu, ailelerin yaşadığı bir faciaydı. Suriye'de kalan Kürtler aileden koparılan bir çocuğun bir başka aileye üvey evlat olarak verilmesi gibi bir durumu yaşadı.

Suriye Kürt bölgesinin Türkiye ile tarihsel, kültürel, siyasi ve etnik bağına dair bazı örnekler vermek yararlı olacaktır:

Kürtler Eyyubiler döneminden önce de Şam bölgesini yurt edinir ve Kürtlerin klasik dönemlerde Halep'te yoğun bir şekilde varlık gösterdikleri yerlerden biri "Sumaq Dağı" olur, V./XI. yüzyıl gibi çok erken bir süreçte Şam'da bulunan sağlam bir kale "Kürtler Kalesi" olarak meşhur hale gelir. Kürtler Memluklu ordusu içinde yer alır ve Memluk sultanının yardımcısı Kürtlerden seçilirdi.¹⁴

Cemil Kune, Ehmede Ruto, Hac Hannan, Şeyh İsmail, İbrahim Henano ,Kor Reşid, Miho İbo Şašo el-Kurdi, Mustafa Çolak ve Reşid Heci Reşid Resul Birinci Dünya Savaşında ve Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesinde önemli rol oynamıştır.¹⁵

Suriye ve Türkiye Kürtleri arasındaki yer değiştirmeler ve geçişkenlik çok eski zamanlardan beri var olmuştur. Örneğin Şam mıntıkasında yoğunlaşan Haçlı saldırıları sonucu Kürtlerin

¹⁴ Yıldırım, Kadri, 2015, Kürt Tarihi ve Coğrafyası Rojava, İstanbul, Şemal, s. 29-32

¹⁵ Yıldırım, Kadri, a.g.e., 99-107

Şam'ı terk edip Meyyafariqin'e (Silvan) göç etmesi ve 1123 yılında Ahlat ve çevresinden birçok Kürt ailesi ve kabilesinin de Şam'a göç etmesi gibi.¹⁶

Bugünkü Suriye topraklarının Osmanlıdan koparılmasından sonra da Berazi, Dagoriyan, Hesina, Milane Paşe, Mili, Omerka, Bobilana, Koceka ve Ebasa aşiretleri gibi çok sayıda aşiret iki taraf arasında bölünürken Heverkan ve Kikan aşiretleri gibi birçok aşiret de Kuzeyden Güneye geçmiştir.¹⁷

Cumhuriyet kurulduktan sonra da Suriye Kürtleri arasında siyasi ve kültürel faaliyetleri yürüten kadronun nerdeyse tamamı 1925'ten sonra Türkiye'den gitmedir. Kendisi de Kercews/Gercüş'ün Hesar köyünden Suriye'ye geçmiş olan Cegerxwin şöyle der:

"1925-1926 yıllarında birçok Kürt önderi ve savaşçısı Suriye'ye geçtiler...Beyler, ağalar, şeyhler, meleler, sıradan savaşçılar.

*Kör Hüseyin Paşa, Xwetli Hacı Musa Bey, Xerza mirleri, Palu mirleri, Darehene mirleri, Şeyh Said'in akrabaları, Çan Şeyhleri, Harput şeyhleri, Silvan şeyhleri, But şeyhleri ile ağalardan Haco, Saroxan, Emine Ahmed, Hacı Ali'nin oğlu Bedirxan, İsmail Mihemed, Çeto, Eli Yunus, Tewfo, Ehmed Süleyman, Yusif Osman ve daha yüzlercesi Güneye geçmişlerdi. Sonradan Cemil Paşa ve Bedirxan Paşa ailesinden bazıları ile Dr. Ahmet Nazif Bey, Şewket Zülfî, Osman Sebri ve Reşid Kurt gibi simalar da Güneye geçmek zorunda kaldılar."*¹⁸

Suriye Kürtleri 1957 yılında Suriye Kürdistan Demokrat Partisini kururlar. Parti başkanlığına Maden belediye başkanlığından baskılar sonucu istifa eden ve Suriye'ye geçen Dr. Nazif'in kardeşi Dr. Nurettin Zaza getirilir. Nurettin Zaza'nın kardeşi Subhi Ergene ise Demokrat Partiden Elazığ milletvekili seçilir.¹⁹

Suriye'deki Xoybun örgütünü Türkiye'den giden Kürtler kurar. Xoybun, Cemil Meriç'in Antakya Lisesindeki öğretmenini olan ve kendisinden 'Bu Ülke' adlı eserinde övgüyle söz ettiği Vanlı Memduh Selim'in çabalarıyla başlayan oluşumdur.

Xoybun'un ilk merkez komitesi üyeleri de Türkiyeli Kürtlerden oluşuyordu: Celadet Bedirhan, Memduh Selim, Mehmet Şükrü, Sekban, Haco Ağa, Ramanlı Emin Ağa, Şeyh Ali Rıza Efendi,

¹⁶ Yıldırım, Kadri, a.g.e., 29,31

¹⁷ Yıldırım, Kadri, a.g.e., 225-233

¹⁸ Cegerxwin, 2003, İstanbul, Hayat Hikayem, Evrensel Basım yayın, s.167-168

¹⁹ Tan, Altan, a.g.e., s.311)

Mustafa Şahin, Kerim Bey, Tefik Bey, Kamil Bey, Bedrettin Ağa ve Liceli Fehim. 1929 yılında yapılan kongrede Kadri Cemil Paşa ve Ekrem Cemil Paşa da merkez komiteye seçilir.²⁰

Xoybun, Osmanlı ordusunda yüzbaşı olan İhsan Nuri Bey'i general rütbesine yükselterek Ağrı'ya gönderip Ağrı isyanlarını yapan ve yöneten örgüttür.

Dil ve edebiyat alanında da iki ülke Kürtleri arasında ciddi etkileşimden söz edilebilir. Kürt dili ve edebiyatında Şam ekolunu oluşturan Hawar dergisini, Celadet Ali Bedirhan 1932-1943 yılları arasında 57 sayı olarak çıkarır. Kürmanci lehçesini ilk kez Latin alfabeye uygulayan da bu dergidir. Bu tavır, Suriye Kürtlerinin Anadolu ile olan bağlarını gösterir. Latin alfabesinin kullanılması, Türkiye'deki alfabe değişikliğinin örnek alınmasıdır veya Wasili Nikitin'in deyimiyle Türkiye'den ilham alınmadır.²¹

Kürt dili ve edebiyatıyla ilgili Bağdat ekolunun alfabeyi değiştirmemesine karşılık Suriye Kürtlerinin alfabeyi değiştirmesi, Suriye Kürtlerinin Türkiye ve Türklerle ilişkilerinin ve bağlarının daha güçlü olduğundandır. Hakeza Bağdat ekolunun Hemedanlı büyük şair Baba Tahir'in metodunu, Şam ekolunun Ahmed-i Hani metodunu tercih etmesi de ikinci bir delil sayılabilir.²² İki ekolun ortak yanı ise, birliktelikten kopan Suriye ve Irak Kürtlerinin dil ve edebiyatta birliktelikten kopmayan Kuzeye tabi olmasıdır.

Bu örnekler Suriye Kürtlerinin Anadolu ve Türkler ile çok güçlü tarihi, kültürel ve kan bağına sahip olduğunu gösterir. Suriye Kürtlerinin yüzü İstanbul'a dönüktür yaklaşımının tarihi arka planı ve delilleri bulunmaktadır.

Suriye'deki Kürtler Kuzeye yakın oldukları oranda Baas rejimine de uzaktı. Baas yöneticileri Kürtleri ulusa tehdit oluşturan "yabancı" bir grup olarak tanımlıyordu.²³ 'Haseke'deki eski Gizli Servis şefi Yüzbaşı Muhammed Talib el-Hilal 12 Kasım 1963'te hazırladığı raporda Kürtler için *"bizim düşmanımız"* diyor ve Kürtler ile Araplar arasında İslam aracılığıyla var olan birliğe rağmen *"onlar ve İsraililer arasında hiçbir fark yoktur. Yahudistan ve Kürdistan, tabiri caizse, aynı soydur"* yorumunu yapıyordu.²⁴

²⁰ Tan, Altan, a.g.e., s.270-272

²¹ Nikitin, Wasili, a.g.e., s.588

²² Nikitin, Wasili, a.g.e., s.586)

²³ Tejel, Jordi, Suriye Kürtleri, İntifada, 2015, İstanbul, s.123-124

²⁴ Tejel, Jordi, a.g.e., İstanbul, s.129

Türkiye Kürtleri ve Güneydeki Kürtlerden Farkı

Türkiye sınırları içinde kalan Kürtler açısından Türkler ile olan birliktelik tarihi Güneydeki Kürtler gibi inkıtaa uğramadı, Osmanlı dönemindeki birliktelik Türkiye Cumhuriyeti'nde devam etti. Türkiye'deki bütünlük ve Kürt-Türk ittifakı yeni bir durum olmayıp 9. asırdan beri devam edegelen bir süreçtir; Irak ve Suriye'de olduğu gibi Birinci Dünya Savaşından sonra oluşan bir birliktelik değildir. Irak ve Suriye'de Kürtler ile Arapların birlikteliğinin tarihi bir arka planı söz konusu olmayıp köksüz ve zoraki bir birlikteliktir ama Türkiye'deki doğal ve köklü bir beraberliktir. Bu nedenle Irak ve Suriye'deki, diğer bir ifadeyle Güneydeki Kürt sorunuyla Kuzeydekini yani İran ve Türkiye'dekini aynileştirmek büyük bir hata sayılır.

Kuzeydeki Kürtler eski devletin/Osmanlının devamı olan Türkiye içinde kalıp yeni devletin vatandaşı oldu, merkezden kopmadı, Güneydeki Kürtler gibi başkasının tebaası olmadı, başka bir ulusun egemenliği altına girmedi, on asırlık entegrasyon kesintiye uğramadı, tarihsel birliktelik varlığını korudu. Kuzeyde değişen şey, miadı dolan feodal düzenin, beyliklerin sona erip ulus devlete dönüşmesiydi ki, zaten Kürtler de devlet olsaydı, o günün koşulları içinde muhtemelen ulus devlet modelini tercih edeceklerdi.

Irak ve Suriye'de etnik ve İran'da da mezhebi keskinlikten ötürü Kürtler ile diğer uluslar arasında coğrafi hareketlilik oluşmadı. Kürtler, adı geçen ülkelerde ülkeye dağılmak yerine bölgesel ve kapalı bir yaşamı tercih etti. Anadolu'da ise mezhep ayrılığı olmadığından ve modernleşme nisbeten erken başladığından coğrafi hareketlilik gerçekleşti ve demografik dağılımı değiştirdi.

Türkiye'de Kürtler kendi bölgelerinde çoğunlukta olmakla beraber ülke geneline yayılmış, ekonomik hayata, kamu hizmetlerine ve devlet kurumlarına entegre olmuştur. Türkiye'nin Kürt bölgelerindeki hiçbir ilin Kürt nüfusu, İstanbul'daki üç milyonluk Kürt nüfusuna yetiştir. İstanbul gerçekte Kürtlerin en büyük ili durumundadır. Öte yandan Antep, Adana, Mersin, Antalya, İzmir, Bursa ve Ankara gibi illerdeki Kürt nüfusu da doğudaki birçok ilden fazladır. Ümit Fırat'ın deyişiyle, *"Türkiye'de kaynaşma, nüfus göçü yaşandı. Çünkü Türkiye eski devletin devamı olarak ortaya çıktı; zaten Kürtler de eski devletin tebaası, yeni devletin vatandaşı sayıldılar. Böyle bir devamlılık Irak için söz konusu olamazdı."*²⁵

²⁵ Akyol, Mustafa, 2014, Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek, İstanbul, Dogan Egmont, s.196

Güneydeki Kürtlerin Kuzeydekilerden Farkı

Birinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki süreçte Güneyde kalan Kürtler için farklılıklar şu şekilde sıralanabilir:

1-Merkezden koparılmaları

2- Merkezden koparıldıktan sonra iradeleri dışında ikiye bölünmeleri

3- Merkezden koparılmada Araplar ile eşitken Araplara devlet olma hakkı tanınırken onlara tanınmaması.

4- Türklerin Anadolu'yu fethinde ve Osmanlının kuruluşunda Türkler ile birlikte kurucu unsur olduklarından Arapların yöneticisi konumunda iken Osmanlı sonrası Araplara üvey evlat olarak verilmeleri.

Güneyde kalan Kürtler ile Araplar arasında Kürtler ile Türkler arasındaki gibi güçlü bağlar bulunmamaktadır. Irak'ta etnik ve dini gruplar keskin çizgilerle birbirinden ayrılmış bölgelerde yaşıyor. Irak'ın Güneyinde Şiiler, orta kesimlerinde Sünni Araplar ve Kuzeyde ise Sünni Kürtler temerküz etmiştir. Bu etnik yapılar arasında ekonomik entegrasyon da gelişmemiştir. Bağdat'ın dışındaki bölgelerde Kürt varlığından söz edilemez. Graham Fuller bu konuda şöyle der:

"Kürtler Irak tarihinin hiçbir döneminde Irak'ın politik yaşamına herhangi bir biçimde entegre olamadılar.... Dahası tarihsel olarak Iraklı Kürtlerin politik yönelişi büyük ölçüde Kuzeye, soydaşlarının çoğunun yaşadığı günümüz Türkiye'si ve İran'ına doğru oldu; daha az ortak noktaları olan Mezopotamya'nın Arap ve Şiilerine değil." ²⁶

Suriye Kürtlerinin durumu da Irak'ın benzeridir. Suriye'nin Kuzey bölgesinde temerküz etmiş ve Şam'ın dışındaki Arap bölgelerinde Kürt varlığı oluşmamıştır. Kaldı ki, Bağdat ve Şam'daki Kürt varlığı ve entegrasyonu İstanbul'daki Kürt varlığıyla ve entegrasyonu kıyas edilemez.

Bu nedenlerle Güneydeki Kürtlerin koşulları bağımsızlık veya özerklik istemeye uygundu ve halen de bu şartlar geçerlidir. Kürt aydını Fırat Ümit de bu konuda şöyle bir tespitte bulunur:

"Kürtler, tarihlerinde hiçbir zaman yüzlerini Bağdat'a dönmediler; bir birliktelik benimsemediler. Misak-ı Milli sınırları Musul'u da kapsıyordu ama 1925 yılında Milletler Cemiyeti Musul'un İngiliz yönetiminde kalmasına karar verdi. Sınırlar orada yaşayan insanlar tarafından çizilmedi; birden bire insanlar kendilerini farklı ülkelerin vatandaşları olarak

²⁶ Akyol, Mustafa, a.g.e., s.195-196

*buldular... O yüzden oradaki ayaklanma ya da bağımsız bir devlet talebi 1912 yılından beri gündemde."*²⁷

Güneyde kalan Kürtler nevezuhur Arap devletlerine üvey evlat olarak verildiği için bu devletler de Kürtleri her zaman aileden ayrılalabilecek ayrılıkçı potansiyel bir tehdit olarak algılamıştır.

Kürt Sorununun Taşıyıcı Gücü Güneydeki Kürtlerdir

Bir Kürt devleti talebi veya statü talebi olarak ortaya çıkan modern anlamdaki Kürt milliyetçiliği Batı menşeli bir düşünce olsa da bu sorunu besleyen ve bir asır uzatan temel amil, Birinci Dünya Savaşı sonucu Osmanlı Kürdistanı'nın zoraki üç parçaya ayrılmasıdır. Kürt sorunundaki sürekliliğin menşeiini Osmanlı Kürdistanı'nın savaşın galibi güçler tarafından üçe ayrılmasında aramak daha doğru bir yaklaşım sayılır.

Kürt sorununu 21. asra taşıyan, belki 22. yüzyıla taşıyacak olan, sorunu müzmin ve müdavim kılan esas faktör, Osmanlı Kürdistanı'nın üçe bölündükten sonra merkezden koparılan iki bölümün Irak ve Suriye diye teşkil edilen iki yeni ülkede maruz bırakıldığı durumdur. Irak ve Suriye'deki Arap ve Kürtler merkezden koparılmakta eşitken merkezden ayrıldıktan sonraki dönemde Kürtlerin ayrımcı muameleye tabi tutulması, Kürtler ile eşit durumda olan Araplara devlet hakkı verilirken Kürtlerin bu haktan yoksun bırakılması ve bu yoksunluğa olan itiraz Kürt sorununa süreklilik kazandıran bir nedene dönüştü. Kürt ulusal hareketinin ana taşıyıcısı, Irak'taki Kürtler ve özellikle Şeyh Mahmut Berzenci ve Barzaniler oldu. Oradaki ulusal mücadele merkezdeki Kürtlerin Güneye ilgisini canlı tuttu.

Güneydeki Kürtler ya merkezden koparılmamalıydı, Türkler ile olan bin yıllık birliktelikleri devam etmeliydi, merkezden koparılacaksa onlara da devlet olma hakkı tanınmalıydı. Kürtler ve Araplar merkezden koparıldığına göre, iki tarafın da bağımsız olma hakkı vardı ve Kürtlerin Arapların egemenliğini kabul etmelerini gerektirecek bir neden yoktu. Osmanlıda kurucu unsurun parçası olan Güneydeki Kürtler, kurucu unsur oldukları imparatorluktan zorla alınarak Osmanlı döneminde kendilerinin yönetimi altında sayılan Arapların mahrum tebaası haline getirildiler. Güneydeki Kürtlerin bu mahrumiyet hali, Osmanlıda kurucu unsur hükmünde olan Kürtlerin, Osmanlıda yönetilen ama Osmanlı sonrası dönemde yöneten konumuna getirilen Araplara yetim ve öksüz evlat olarak verilmesi Kuzeydeki Kürt sorununu da besleyen ve onu canlı tutan temel faktöre dönüştü.

²⁷ Akyol, Mustafa, a.g.e., s.196

Güneydeki Kürtler, Türkler ile olan bin yıllık birlikteliklerine son verilip hiçbir makul neden olmaksızın Arapların yönetimine verilmelerini kabul etmediler ve Kürtlerin bu yeni duruma itirazı modern Kürt sorununa süreklilik kazandırdı. Dört asır boyunca Osmanlı tebaası olan bu iki halktan birinin ötekine yönetici olmasını gerektirecek tarihi bir neden söz konusu değildi.

Oysa Türkiye’de kalan Kürtlerin Türklerle olan bin yıllık birliktelikleri ve iki kurucu unsur olarak varlıkları devam etti. Yeni yönetimin Türkçü ideolojiye yönelmesi, bir değişimdi ama Güneydeki Kürtlerde olduğu kadar köklü bir hal değişimi değildi. Yani İran ve Türkiye’deki Kürtler merkezden kopmadı, Anadolu’da bin yıllık, İran’da üç bin yıllık beraberlik devam etti, statüleri değişmedi lakin Güneydeki Kürtlerin bin yıllık düzeni bozuldu, tarihi ve kültürel arka planı olmayan zoraki bir tebaa olma haline zorlandı.

Irak ve Suriye denen devletleri Kürtler ve Araplar birlikte savaşarak kurmadı, sömürgeci güçler böyle bir plan yaptı ama İran’ı Kürtler ve Farslar, Anadolu’yu Kürtler ve Türkler birlikte savaşarak yurt edindi ve devlet kurdu. Güneyde ise sömürgeciler sınırları cetvel ile çizerek iki köksüz devlet oluşturdu. İşte bu durum, hem Kuzey ile Güney arasındaki temel farkı belirleyen hem de Kürt sorununu büyüterek besleyen ana bir nedene dönüştü.

Birinci Dünya Savaşı’ndan günümüze kadar İran ve Türkiye’deki Kürt ayaklanmaları, Kuzeydeki Kürtlerin de kendilerini Güneydekilerle aynı veya benzer koşullarda değerlendirdiğini gösterir diye itiraz edilebilir.

Türkiye’deki Kürt sorunu, Osmanlı’dan miras alınan çok uluslu, çok-etnili, çok-dilli ve çok-dinli heterojen toplum yapısından homojen bir ulus yaratma politikalarının neden olduğu ötekileştirmenin sonuçlarından biridir. Bir diğer ifadeyle birliğin çoklukla, tevhidin tefridle sağlanabileceği gerçeğini görmek istemeyen Cumhuriyetin herkesi ‘Türk’ kimliğinde tekliğe zorlayan ve direnenleri tedip, tenkil ve tasfiye eden politikalarının neticesidir.

Kürtlerin yaşadıkları bölgelerin kadim sakini olmaları, Osmanlı ile kurdukları ayrıcalıkların ve esnek ilişkilerin Cumhuriyet döneminde geliştirilen ulusal politik çerçeveye uymaması²⁸ da Kürtlerin itirazına neden olan önemli bir faktördü.

Sorunun bir yanı da din ile ilgiliydi. *‘Doğu Anadolu’nun güç/iktidar bloku içinde yer alan din unsuru, laik devlet anlayışı ile çelişiyordu. Din ile yerel geleneksel otorite(ler), organik bir ilişki içindeydi. Gerek siyasal açıdan egemen konumlarını, gerekse üstün konumlarına dinin*

²⁸Yeğen, Mesut, 2009, Müstakbel-Türkten Sözde Vatandaşa: Cumhuriyet ve Kürtler, http://www.obarsiv.com/cagdas_turkiye_seminerleri_0809.html

sağladığı desteği yitireceklerini anlayan yerel geleneksel egemenler, kendilerine tâbi kümeleri de ayaklandıırarak, oluşan yeni ideolojik siyasal yapılanmaya başkaldırdılar. Bu ideolojik yapının 'Türkleştirme' siyasetiyle bütünleşmesi, sorunu daha da derinleştirdi. ' 29

Kazım Karabekir'in de '*Kürtleri bize bağlayan yegane rabıta dini kuvvet idi*' 30 dediği yegane rabıtanın koparılması Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Kürtlerin merkezle bağının zayıflamasında etkili oldu.

Cumhuriyet dönemi politikaları çerçevesindeki uygulamaların vahim, ayrımcı ve ayrıştırıcı sonuçları olsa da Türkiye'deki Kürt sorunu aile içi bir sorundur ve aile içinde giderilmesi gerekir. Güneydeki Kürtlerin sorunu ise ailenin dışarıdakilerle olan sorunudur.

Türkiye'deki Kürtlerin bir kısmının kendilerini Güneydeki Kürtler ile eşit bir sorunun parçası olarak görmelerini sağlayan sebep, Kuzeyde demokratikleşme ve insan haklarının uygulanmaması ile Güneydeki Kürtlerin statü sorununun çözülmemesinin birleşmesidir. İki farklı problemin imtizacının yol açtığı bir yanılsamadır. Güneydeki Kürtlerin koşulları statü elde etmeyi gerektirmektedir ve bunun için mücadele veriyor ve çözüm üretmeye çalışıyor. Kuzeydeki Kürtlerin koşulları da aile içinde demokratikleşmeyi sağlamak için mücadele etmeyi gerektirmektedir. Kuzeydeki Kürtlerin bağımsız devlet, federalizm veya özerklik şeklindeki statü ile alakalı taleplerde bulunması, kendilerini Güneydeki Kürtlerle eşitledikleri anlamına gelir ki bu yanlış bir paradigmadır. Kuzeydeki Kürtlerin statü taleplerini destekleyecek tarihsel, kültürel, ekonomik ve sosyal faktörler bulunmazken Güneyde Kürtlerin statü taleplerini haklı kılan tüm faktörler bulunmaktadır.

Kuzey ile Güney Kürtleri arasındaki etkileşimde milliyetçilik fikri Kuzeyde, özellikle de İstanbul'da yeşerdi ve Kürt bölgelerine sirayet etti. Kürt ulusal mefkuresinin/ Kurdayetinin ikinci Havarisi olarak kabul edilen Hacı Kadirî Koyî (1857-1897) Irak Kürdistanı'nda doğdu ama ömrünün ikinci yarısının tamamını İstanbul'da geçirdi ve İstanbul'da vefat etti.³¹ Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti, Kürt İrşad ve İrtika Cemiyeti, Kürt Neşr-i Maarif Cemiyeti, Kürdistan Teşrik-i Mesai Cemiyeti ve Hevi İstanbul'da kuruldu. Kürt Teali Cemiyeti ise Diyarbakır'da vücut buldu. Osmanlı Islahat-ı Esasiye Fırkası Hariciye Nazırı Süleymaniyeli Kürt Said Paşa'nın oğlu olan ve kendisi de bir Osmanlı paşası olan Şerif Paşa tarafından kuruldu. Kürt Tarihini yazan Muhammed Emin Zeki Osmanlı uyruğu olarak Süleymaniyeye'de

²⁹ Ergil, Doğu, 2009, Kürt Raporu, Timaş, s. 83

³⁰ Karabekir, Kazım, 2004, Kürt Meselesi, İstanbul, Emre, s.14

³¹ Vali, Abbas, 2005, Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri, İstanbul, Avesta, s. 161

1880’de doğdu ama Bağdat ve İstanbul’da askeri okullarda okudu. Birinci Dünya Savaşında Irak’ta Osmanlı subayıydı ve Suriye’de Osmanlının yedinci ordusunun komutanı Mustafa Kemal Paşanın yaveriydi. İlk Kürt yayınları da ya İstanbul’da yayın hayatına başladı veya İstanbul’da okumuş ve görev yapmış şahsiyetler tarafından gerçekleştirildi.³² Kürtçe yazılan ilk Kürt mecmuası olan Kürdistan da Kürt Teali Cemiyeti’nin desteğiyle 1908 yılında yayınlandı.³³

Osmanlının başkenti olan İstanbul, aynı zamanda Kürtlerin de başkenti olduğundan milliyetçilik fikrinin İstanbul’dan çevreye yayılması doğal bir durumdu.

Bu gelişmeler milliyetçilik fikrinin Kuzeyden bütün Kürt bölgelerine yayıldığını gösterir lakin bu fikirlerin yeşereceği uygun koşullar Birinci Cihan Harbinden sonra Güneyde oluştu ve ilk meyvesi Irak’ta çok etkili olan Berzenci Hareketiydi. Berzenci hareketinin mücadele alanı Güney idi ve Kuzeydeki Kürtleri ayrılığa teşvik etmedi. Suriye’deki Hoybun hareketinin Türkiye’ye yönelmesi ve Nuri Dersimi’nin Ağrı İsyanları ise Ermenilerin Xoybun’a etkisiyle ve Suriye’deki Kürtlerin Fransa’ya borçlu ve mahkum olmaları, Suriye’ye iltica ettikleri ve Suriye Kürtlerinin hakkını savunmaları durumunda Türkiye’ye teslim edileceklerinden zorunluluk ve çaresizlik içinde taleplerini Güney yerine Kuzeye yöneltmeleri sonucu gelişen hadiselerdir. Bu yönelim yanlış olduğu için neticesiz kaldı. Buna karşılık Berzenciler’den sonra gelişen Barzani hareketi de Güneyi esas alıp Kuzey ile ilgilenmemesi sonucu en uzun ömürlü ve sonuç alıcı bir harekete dönüştü.

Eğer merkezden koparılan Kürtlere devlet olma hakkı verilseydi Türkiye’den Suriye’ye geçen ve daha sonra Xoybun örgütünün kurulmasında yer alan Haco Ağa, Ramanlı Emin Ağa, Diyarbakırlı Cemil Paşa, daha önceden oraya sürülen Bedirhan ailesi, Nazif Bey, Zülfı Bey, Arif Abbas, Osman Sebri, Kadri Can, Reşid Kurt, Dr. Nurettin Zaza, Ağrı isyanını yöneten İhsan Nuri Paşa ve daha niceleri ya Türkiye’den Güneye geçmez idi veya Güneye geçtikten sonra merkezdeki Kürtlerle ilgilenmek yerine Güneyde kurulan Kürt devletine katkı sunmaya çalışırdı.

Milliyetçilik fikri merkezden (Kuzeyden) Güneyi etkiledi ve orada etkili hareketler olarak yeşerdi ama Güneydeki harekete Türkiye’nin destek vermemesi ve karşı olması neticesinde Güneydeki mücadele Türkiye’deki Kürtleri duygusal ve düşünsel olarak etkiledi. *‘Türkiye dışındaki Kürtlerin deneyimleri, kısa ömürlü Mehabad Cumhuriyeti, Irak’ta tecrübe edilen*

³² Kutlay, Naci, 1992, İttihat Terakki ve Kürtler, Ankara, Beybun, s.77-90

³³ Silopi, Zınnar; 1969, Doza Kürdistan, Stewr, s. 163

*özerklik, İran ve Irak'taki Kürt "hareketliliği" ve bilhassa Barzani miti Türkiye Kürtlerinin "bizlik" duygusunun ayakta kalmasına yardım etti.*³⁴

Merkezdeki Kürtleri 1950'lerden sonra harekete geçiren ana neden Güneydeki Kürtlerin durumu ve özellikle Barzanilerin mücadelesiydi. Düşünsel etkileşim 19. Yüzyılın sonları ve 20. Yüzyılın başlarında merkezden çevreye, 20. Yüzyılın ikinci yarısında duygusal etkileşim çevreden merkeze doğru oldu.

Aynı etkiyi dil ve edebiyatta da görebiliriz. 21. Asrın başına kadar sadece Ahmed-i Hani ve Hacı Kadir-e Koyi ulusal meseleleri şiirlerine konu edinirken Kürtlerin merkezden koparılıp mahkum bırakıldıktan sonra yaygın bir şekilde Kürt ve Kürdistan meselesi şiirlere, makalelere konu oldu hem de Kürtçe yazılarak.

Günümüzde de Irak'taki Kürtlerin tamamlanmamış statü kazanması ve Suriye'deki Kürtlerin statü kazanmaya yaklaşmış olmasıyla Güney, Kürt sorununun taşıyıcısı olmaya devam etmektedir. Güneyde Kürtlerin statü arayışı Türkiye ve İran'ın desteğiyle neticelendiğinde Kuzeyde Kürt sorunu demokratikleşme ile çözülecek ve Kürt sorunu diye bir problem olmayacak ama Güneydeki süreç Türkiye ve İran'a rağmen başka devletlerin desteğiyle sonuçlanırsa Kürt sorununun Kuzeyde devam edeceği kuvvetle muhtemeldir.

KUZEY ve GÜNEY BAĞLAMINDA ÇÖZÜM ÖNERİSİ

Kürt Sorununda Paradigmayı Yenilemek

Kürt meselesi, bölgesel bir problem niteliğini taşıması ve Ortadoğu'nun merkezinde şekillenmesi nedeniyle uluslararası güçlerin de soruna müdahil olmasına ve Ortadoğu politikalarında daima bir Kürt dosyasının bulunmasına olanak sağlamaktadır.

Sorunun kalıcı ve sürdürülebilir bir çözüme kavuşturulamaması, sorunu bölgesel ve uluslararası düzeyde elverişli bir baskı unsuruna dönüştürmüştür. Bazen sorunun tarafı olan bölge ülkelerinden biri veya ikisi, bu sorunu komşuları aleyhinde kullanırken, bazen de küresel oyuncular aynı sorunu bölge ülkelerinin aleyhine kullanabilmektedir. Kürt liderlerinin bir kısmı da kendi hedeflerine ulaşmak için bu oyunun parçası olmayı tercih etmektedir.

Çözüme kavuşturulmamış Kürt sorunu, patlamaya hazır bir el bombası gibi bölgesel ve küresel oyuncuların elinde dolaşıp durmakta, istenilen yerde patlatılmaktadır. Sürecin bu şekilde

³⁴ Yeğen, Mesut, 2009, Müstakbel-Türkten Sözde Vatandaşa: Cumhuriyet ve Kürtler, http://www.obarsiv.com/cagdas_turkiye_seminerleri_0809.html

devamı, küresel güçlere, günün birinde sorunu kendi lehlerine bölgedeki dört ülkenin aleyhine çözüme imkan ve ihtimalini vermektedir.

Biz kendimiz, kendi problemimizi çözemez isek muarız ve muhaliflerimizin bu probleminden su-i istifade edeceği açıktır. Yapılması gereken şey, onları kınamak yerine onların kullanacağı yaramızı tedavi edip yüklenecekleri zaafımızı gidererek sorunu zaaf noktası olmaktan kuvvet noktası olmaya dönüştürmektir. Aksi halde sorunun istismarından şikayet etmek, sorumluluktan kaçmak anlamına gelir.

Beşerin deneyimleri, soruyu ve sorunu doğru anlamının, çözümün yarısını oluşturduğunu kanıtlamıştır. Kürt sorununun büyümesi ve uluslararası bir probleme dönüşmesi, son yüz yıl içinde gerçekleşmiştir ve bunun ana nedenini ana parçadan ayrı düşen Kürtler oluşturduğundan sorunun çözümüne dair temel arayışlar Güneydeki Kürtleri de kapsamalıdır. Bu nedenle çözümü sadece Türkiye ve İran'da gerçekleştirmeye çalışmak, arzulanan neticeyi vermez, vermedi de. Güney için uygun çözümü bulup en azından o çözümü savunmadan Kuzeyde çözüm arayışlarının Kuzey Kürtlerini memnun ve teskin etmekte yetersiz kalacağı, tecrübelerle binaen öngörülebilir.

Güney ve Kuzey İçin Önerilen Çözüm

Güney Kürtleri için iki çözüm yolu önerilebilir:

- 1- Osmanlıdan koparılan Kürtlerin tekrar merkeze/Osmanlı bakiyesi Türkiye'ye dönmesi.
- 2-Güneydeki Kürtlere yani Irak ve Suriye'deki Kürtlere kendi statülerini tayin etme hakkının tanınması.

Kuzeydeki Kürt sorunu için önerilen çözüm:

Kuzeydeki Kürt sorununu bütünlük içinde demokratikleşmeyle çözmek.

Güney için birinci şık uygulanabilir değildir. Osmanlının ihyası ve geriye dönüşü olarak görüleceğinden ne bölge ülkeleri ne de küresel güçler böyle bir çözümü asla kabul etmez, Türkiye'nin de gücü buna yetmez, bugüne kadar böyle bir talebi de olmadı.

İkinci şık, Güneydeki Kürtler Osmanlıdan koparıldığında uygulanmalıydı, uygulanabilir idi, günümüzde de uygulanma imkan ve şansına sahiptir, gelecekte de uygulanabilecek bir çözüm olarak görülebilir. Hatta sorunun esastan ve sürdürülebilir çözümü için en uygulanabilir yöntem olarak değerlendirilebilir ama sorunun paydaşı ülkelerde bu yönde bir irade bugüne kadar açığa çıkmadı.

Bu paradigma içinde Kürt sorununa ilişkin iki tanım bulunmaktadır. Güneydeki Kürt sorununu, Kürtlerin statü arayışı ve bölge ülkelerinin bu arayışa verdiği olumsuz cevap oluşturmaktadır. Kuzeydeki Kürt sorununu ise İran ve Türkiye'nin Güneydeki Kürtlerin statü talebini desteklememesi ve kendi içinde demokratikleşememesi teşkil etmektedir. Bir diğer ifadeyle Kuzeydeki sorun demokratikleşme ve insan hakları sorunu, Güneydeki sorun ise statü sorunudur. Kuzeydeki sorun aile içi bir sorun, Güneydeki sorun Kuzeydeki ailenin bir parçasıyla yabancı arasındaki sorundur. Kürtler ile Farslar ve Kürtler ile Türkler birer ailedir ama Güneydeki Kürtler ile Araplar birer aile değildir. Aile içi sorun ile iki ayrı aile arasındaki sorun aynileştirilemez.

Kürt sorunu bağlamında Kuzeyde geçen yüzyıl boyunca yaşanan kanlı hadiselerin vuku bulmuş olması ve Güney ile Kuzeydeki olayların benzeşmesi yukarıdaki ayrım ve tanımla çelişmez. Çünkü benzeşen ortak tepkilerin gerçekte sebepleri temelde ayrılmakta ve farklılaşmaktadır. Bu nedenle Güney ve Kuzeyin verdiği ortak tepki bir yere kadar anlaşılabilir ama ortak çözüm sunulması yanlış bir yaklaşımdır.

Türkiye ve İran'ın Güneydeki Kürtlerin kendi statülerini belirleme hakkını savunması ve bu hakka saygı duyması, Kürt sorununda yepyeni bir sayfa açar. Bu iki ülke böyle bir stratejide anlaşamaz ise, ikisinden biri de tek başına bunu yapabilir ama ikisinin birlikte yapması, çözümü çok daha kolaylaştırır; birinin muvafık ötekinin muhalif olması çözümü zorlaştırır lakin imkansız hale getirmez. Bu iki ülkenin ortaklaşa çözüm aramasını gerektiren çok sayıda neden bulunmaktadır. En önemlisi ikisi de sorunun paydaşıdır ve Güneydeki sorun, Kuzeydeki bu iki ülkeye sirayet etmektedir. Güneydeki Kürtlerin sorunlarını esastan çözebilecek politikalar izlemeleri, kendi Kürt sorunlarını çözmelerine yardımcı olur.

Türkiye'nin öngörülen çözümü kabulü, İran'ın muhalefeti durumunda Türkiye'nin etkili olma şansı, İran'ın muvafık, Türkiye'nin muhalif olması halinde İran'ın şansından daha fazladır. Çünkü Güneydeki Kürtler Osmanlı'dan kopmadır, İran'dan değil. Tarihi, mezhebi, kültürel, sosyal ve ekonomik bağları Türkiye ile daha güçlüdür. İran'ın da Kürtler ile İslam öncesi döneme ait tarihi, kültürel ve hatta genetik bağları vardır. İslam sonrası dönem için de Süleymaniye bölgesi ve Soraniler üzerinde kültürel ve tarihi etkisi söz konusudur. Talabanilerin babası Şeyh Ahmet Talabani, Mahmut Zengene'nin oğludur ve Mahmut Zengene İran Kürdistanı'ndaki Buka'da yaşamaktaydı. Safeviler zamanında Şiileştirilmeye zorlanınca Güneye geçmiştir.³⁵ Sonuç itibariyle Talabaniler köken olarak İran Kürdistanı'ndandırılar. Yine

³⁵Kaniiferd, İrfan, 1388/2009, Pes ez Şest Sal Zendeği ve Hatırat-ı Celal Talebani, Tahran, Neşr-i İlm, s.73-74

Irak'taki Fayli Kürtleri de İran'dan gitme oldukları için 1971-1972 yıllarında kırk bin Fayli Kürt vatandaşlıktan çıkarılır ve bu sayı 1980 sonunda iki yüz bini bulur. Saddam tarafından İran'a sürülürler ve 'Acem' olarak nitelendirilirler.³⁶

Türkiye ve İran'ın Güneydeki Kürtler ile farklı cihetlerden köklü baēları ve tarihsel arka planları vardır ki, bunların hiçbirine Araplar sahip olmadığından Güneydeki Kürtler üzerinde bu iki ülkenin potansiyel etkisi Irak ve Suriye'den çok daha fazladır. Bu nedenle sorunun üzümünde bu iki ülkenin ortaklaşa ve doēru bir politik tutum geliştirmesinin olumlu sonuç verme şansı, ayrı düşmelerine göre çok daha yüksektir. Sorunun zmszlē yönünde de bu iki ülkenin iş birliēi etkili olmaktadır. Irak Kürdistanı'ndaki referandumda İran ve Türkiye'nin ortak tutumu, referandumu şimdilik etkisizleştirdi lakin sorunu zmedi, zmez de. Bu iki lke, Güneydeki Kürtler ile ilgili tarihten gelen güçlerini zme gidecek şekilde kullanmadıēı sürece Kürt sorunu temelden zlmez ve dört ülkenin karın bořluēu olarak devam eder, Güneydeki sorun Kuzeyi de olumsuz yönde etkilemeyi sürdürür.

Türkiye ve İran, Güneydeki Kürtlerin statü elde etmesi hususunda anlaşış, ittifak oluşturur ve Irak ile Suriye'yi bir şekilde bu işe razı eder veya zorlarsa ya da en azından bu yöndeki politik tutumlarını netleştirirlerse, problemin halline dair olumlu gelişmeler olur.

Eski Paradigmayı Yanlışlayan ve Yenisini Doērulayan Tecrübeler

Kuzeydeki Kürtlerin Kuzey için geliştirdikleri formüllerin veya Kuzeyden Güneye gidip oradan Kuzey için inşa ettikleri projelerin Kuzey yerine Güneyde tatbik imkanı bulması eski paradigmanın yanlıřlıēına delil teşkil etmektedir. Bu baēlamda bazı somut örnekleri delil babından hatırlamak yararlı olacaktır.

*'İlk dönemlerde Suriye'deki Kürt faaliyetlerinin odaēında Türkiye vardı. Çünkü kadrolara öncülük edenlerin önemli bir kısmı Türkiye'den sürülmüş ya da kaçmış aydınlar ya da din adamlarıydı. Türkiye'den gidenlerin nclēnde 1927'de Lübnan'da kurulan Xoybn (Kendin Ol) cemiyeti, Kürt kimliēinin inşasına yönelik faaliyet yürütürken siyasi mücadelede hedef Kuzeydi. Xoybn, yeni Kemalist rejimle sorunu olan aydınlar, aşiret liderleri, aēalar ve eski askerlerin buluşma adresiydi.'*³⁷

³⁶Bozarşlan, Hamit, 2015, Ortadoēu: Bir şiddet Tarihi, Osmanlı İmparatorluēunun Sonundan El-Kadi'ye, İstanbul, İletişim, s.212-213

³⁷ Taştaekin, Fehmi, 2016, Rojava Kürtlerin zamanı, İstanbul, İletişim, s.26

PKK da 1980'den beri Suriye'ye ve sonrasında da Irak'a yerleşerek Kuzey için kırk yıl mücadele etti ama 1920'den beri bütün bu faaliyetler Türkiye'de netice vermedi aksine Suriye Kürtleri için statü elde etme ihtimali doğdu. PKK'nın yarım asra varan önce bağımsız devlet sonraları özerklik talepleri uğruna verdiği mücadele Türkiye'de karşılık bulmadı. PKK Türkiye'de zayıfladı hatta eylem yapma kabiliyeti bitme sınırına dayandı ama Suriye'de dolaylı yoldan güçlendi. Çünkü talep ettikleri şeyin Türkiye'de karşılığı bulunmamaktaydı. Yanlış paradigmadan doğru sonuç üretilemez. Çünkü Türkiye'de Kürtler için statü arayışı fikrinin hayata geçebileceği tarihi, kültürel ve siyasi koşullar bulunmamaktaydı ama buna karşılık Suriye'de statü arayışına uygun şartlar mevcuttu. Bu nedenle Kuzeyde esmeye başlayan Kürt milliyetçiliğinin Güneyde fırtınaya dönüşmesi, sorunun kaynağının ve çözüm yerinin Güney olduğuna güçlü bir delil sayılır. Kuzeyde ve Güneyde Kuzey için üretilen formüllerin Güneyde hayat bulması, Güney ve Kuzey farkıyla açıklanabilir.

Suriye, Ağrı isyanlarına ve PKK'ya destek vererek Türkiye'deki Kürtleri ayrılmaya teşvik etti lakin günün sonunda Türkiye'deki Kürtler değil, Suriye'deki Kürtler özerklik elde etme aşamasına geldi. Yani Kuzey için üretilen, tasarlanan ve öngörülen projeler Kuzeyde değil Güneyde hayata geçti. Çünkü sorun Güneydeydi ve Güneyde uygulanması gereken çözümler Kuzey için sahaya sürüldü lakin su akar yolunu bulur misali sorun kendi çözümünü, çözüm de kendi sorun alanını bulur.

İran ile Irak, kendi aralarındaki sorunlardan dolayı birbirlerinin Kürt ulusalcılarına yardımda bulundu. Irak'ın Kuzeye yardımları netice vermezken İran'ın Güney'e yardımları Kuzey Irak'ta Kürtlerin statü elde etmesine katkı sundu. Elbette ki Irak'taki gelişmeler sadece İran'ın desteğiyle olmadı ama İran Kürtlerine de yardım eden de sadece Irak olmadı.

Suriye ve Irak'ın Kuzey Kürtlerine desteği Türkiye ve İran'daki Kürtleri ait oldukları birlikten koparmak yerine Irak'ta Kürt federe bölgesinin oluşmasına ve Suriye'de de bu hedefe yaklaşmasına neden olması bize bir mesaj verir: Kürt sorununun özünü Türkiye ve İran'daki Kürtlerin durumu değil, Güneydeki Kürtlerin durumu oluşturmaktadır. Aksi olsaydı, Irak yerine Türkiye ve İran'da özerk yapı oluşur, Suriye yerine İran ve Türkiye'de Kürtler özerklik aşamasına gelirdi. Suriye'nin Türkiye'de olmasını istediği şeyin Suriye'de gerçekleşmek üzere olması, Irak'ın desteklediği İran Kürtleri yerine Irak Kürtlerinin özerkliğe kavuşması, Kürt sorununun temel nedenini anlamak bakımından çok anlamlı ve üzerinde düşünülmesi gereken hadiseler olup aynı zamanda bize Kürt sorununun menşesinin Güney Kürtlerinin Osmanlı sonrası statüsüzlüklerinin oluşturduğuna işaret etmektedir. Irak, İran Kürtlerini; Suriye de

Türkiye Kürtlerini ayırmak isterken Irak ve Suriye kendi sınırları içindeki Kürtlerin ayrılmasıyla karşı karşıya kaldı.

Irak Anayasasının onaylanması ve federal siyasi sistemin kabul edilmesinden etkilenen, Güney ile Kuzeyin farkını fark edemeyen İran KDP'si ve Komela da siyasi programlarına İran'daki Kürt bölgesine yönelik olarak federalizmi dahil etti ama pratikte ileriye doğru hiçbir adım atmadığı gibi İran Kürtlerinin yeni kuşağı tam aksine sivil aktivitelere ve demokratikleşmeye yöneldi.

Yeni paradigmaya bir diğer itiraz da Kürt Mehabad Cumhuriyeti gösterilebilir.

22 Ocak 1946 yılında kurulan Mehabad Kürt Cumhuriyeti, işgalci güç olan Sovyetlerin Kürdistan bölgesindeki askeri varlığının sağladığı güvenli ortamda kuruldu.

Mehabad Cumhuriyetinin kurumsal yapısını oluşturan İKDP'nin 15 Ağustos 1945 tarihli kuruluş bildirgesinde bölgesel otonomi talebi yer almaktadır.³⁸ İKDP'nin kuruluşunda otonom istediği ve Cumhuriyetin ilan edilmesinden iki hafta önce, Mehabad'da bir basın toplantısında Kazi Muhammed'in, *"İran hükümetinin, anayasa hukukunu uygulamasını talep ediyoruz; İran bayrağı altında özerk olmak istiyoruz ve zaten bu özerkliğe sahibiz"*³⁹ dediği, işler kötüye gidince de İran anayasası çerçevesinde bölgesel otonomi taleplerinin tekrarlandığı belgelerle sabittir.

Sovyetlerin çekilmesi, Tebriz'deki Azeri Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra İran ordusunun Mehabad'a ilerlemesi üzerine Kazi Muhammed 15 Aralık 1946'da Miyandeab yakınlarında İran ordu komutanıyla görüştü ve Kürdistan'da halka şiddet uygulanmamasını ve kan dökülmemesini şart koşarak teslim olacağını bildirdi.⁴⁰

Mehabad ve yöresinde ilan edilen Cumhuriyet Tahran ve başka ülkelerce tanınmadı. Kısa ömürlü ve sınırlı bu oluşum, iç hukuk ve uluslararası hukuk bakımından devlet veya özerk bir bölge vasfını kazanmadan sonlandırıldı.

Mehabad Kürt Cumhuriyetini diğerlerinden ayıran bir özellik, kansız ve çatışmasız kurulmasıydı. Cumhuriyetin sonlandırılmasında da lider kadrodan Kazi Muhammed, Seyf ve Sadrın idamı ile on bir küçük aşerat reisinin idamı dışında halka dönük bir katliam ve tehcir

³⁸ Vali, Abbas, 2010, Kürdistan Cumhuriyeti İran'da Kürt Kimliğinin Oluşumu, İstanbul, Avesta, s.49

³⁹ Vali, Abbas, a.g.e., s.132

⁴⁰ Vali, Abbas, a.g.e., s.156

yaşanmadı. Cumhuriyetin, Kürt halkına zarar verilmeden sonlanması, Kazi Muhammed'in bir tür bütün sorumluluğu üstlenerek halkını koruması sonucu gerçekleşti.

Bu olayda iç dinamikler kadar dış dinamikler de belirleyici oldu. Sadece iç dinamiklerle gelişseydi, Sovyetlerin çekilmesiyle Cumhuriyet yıkılmazdı. Şunu da unutmamak gerekir: Mehabad Kürt Cumhuriyeti kurulduğunda İran işgal altındaydı ve merkezi hükümet merkeze hapsedilmişti. O koşullarda Kürtlerin de bağımsız bir devlete doğru gidebilecek otonom bir yönetim kurmaları doğaldı. Ülke parçalanacaksa, Azeriler bir devlet kuracaksa, Kürtlerin de kurması tabiiydi. İşgalci güçler planlarından vazgeçince durum değişti.

İran Kürtleri, tarihi birlikteliklerinin normal akışı içinde devlet kurma teşebbüsünde bulunmadı. Tarihi birlikteliklerinin sona erdiğini düşündükleri koşullarda böyle bir girişimde bulundu. Sovyetler çekildikten sonra Mehabad'a gelen İran ordusunu Kadı Muhammed'in törenle karşılaması ve ordu komutanları ile karşılıklı ziyaretlerde bulunması⁴¹ da Mehabad Kürt Cumhuriyeti olayının Kürt-İran ilişkilerinde bir parantez olduğunu gösteriyordu. "Kürdistan'a otonomi, İran'a Demokrasi" fikri, işgalin açtığı parantez içinde yeşerdiği için işgalin bitmesiyle bitiverdi. Ancak daha sonra Kadı'nın tutuklanarak idam edilmesi, büyük bir hataydı. Eğer Kadı idam edilmeseydi, İran Kürtleri ile İran'ın ilişkileri bugünkünden daha iyi bir düzeyde olabilirdi.

"İran için Demokrasi, Kürdistan için Özerklik" fikri İran Kürdistanı'nda doğdu ama Irak Kürdistanı'nda tatbik imkanı buldu. Kuzeyde üretilen fikirlerin Güneyde hayata aktarılması, Kuzey-Güney ayrımını doğrulamaktadır.

Genelde Kürt örgütlerinin özelde de PKK'nın Kuzey ile Güneyi aynı sorunun eşit parçaları şeklinde görme yanlışlığı, Kürtlerin Irak'taki kazanımlarını zaman zaman olumsuz etkilerken Suriye'de Kürtler lehine gelişen olumlu koşulları da menfi yönde etkilemektedir. PKK'nın Suriye'deki gelişmelerden yararlanarak Türkiye'de benzerini yapma girişimleri, Türkiye'nin Suriye'de otonom veya özerk bir bölgenin oluşumunu kesin bir şekilde engellemeye yöneltmiştir. Esasen Türkiye ve İran da Kürt sorununu Kuzey ve Güney diye iki ayrı bağlamda değerlendirmeyerek Kürt örgütleriyle yanlış paradigmada ortaklaşmaktadır. PKK'nın Suriye'yi Türkiye'ye karşı bir üs olarak kullanma çabası, Türkiye'nin Suriye'de oluşacak bölünme Türkiye'ye de sirayet eder korku ve düşüncesini pratik olarak destekleyip tahkim etmektedir. Oysaki Suriye Kürtleri, Kürt sorununu Kuzey ve Güney olarak ayırıp Güneydeki Kürtlerin statü

⁴¹ Kasımlı, Abdurrahman, 1991, İran Kürdistanı, İstanbul, Belge, s.91

arayışını Kuzeye taşımasa, Türkiye’deki bütünlüğü savunsa en azından Irak’taki Kürtlerin kazandığı hakları kazanabilirlerdi.

2011’de başlayan Suriye iç savaşında Suriye Kürtlerinin KCK arka destekli özerklik çabaları ve bu doğrultuda mesafe kat etmeleri sonrası Türkiye’nin Kürt politikasında Suriye Kürtlerinin statü arayışına destek vererek onları himayesine alma yönünde bir paradigma değişikliği yerine milli sınırlar içindeki sorunu bölgesel ölçekte bir soruna dönüştürme potansiyeli taşıyan bir paradigma değişikliğine gidildi. Bir başka ifadeyle ‘Türkiye’yi böldürmeyeceğiz’ hedefinden ‘Türkiye dışında bir Kürt devleti kurulmasına izin vermeyeceğiz’ hedefine geçiş yapıldı. Türkiye’nin Kuzey Irak’taki bağımsızlıkla alakalı referanduma verdiği şiddetli tepki de dikkate alınırsa bu evrilme, Türkiye’nin sorununun sadece milli sınırlar içindeki Kürtlerle değil, milli sınırların dışındaki Kürtlerin statü arayışıyla da sorunu olduğu, milli sınırlar dışındaki Kürtlerin de özerklik veya bağımsız devlet hakkına kavuşmalarına izin vermeyeceği şeklinde bir anlam çıkarımında bulunmaya imkan sundu.

Kürt politikasındaki bu evrilme üç önemli mahzur içermektedir: Birincisi, Ortadoğu’daki tüm Kürtleri Türkiye karşısındaki bir cepheye zorlama bulunmaktadır. İkincisi, sorun ulusal ölçekten bölgesel ölçeğe taşınmaktadır. Üçüncüsü, bölgesel ve küresel ölçekte çok sayıda devletle karşı karşıya kalma riskini taşımaktadır.

Bir ülkenin sınırlarının değişmesi veya üniter yapıdan federal yapıya geçişi ya da bir bölgesinin özerk hale gelmesi için en uygun koşullar savaş koşullarıdır. Suriye iç savaşı Suriye Kürtlere özerk veya federatif bir yapı fırsatını, Türkiye’ye de Suriye Kürtlerini kazanma, Kuzey Suriye’de Türkiye’nin stratejik ortağı olabilecek bir oluşum yaratma imkanı sundu lakin PKK ve Türkiye’nin Kürt sorununda Güney-Kuzey paradigmasına sahip olmaması bu fırsatın harcanmasına ve Suriye Kürtleri ile Türkiye’nin büyük zarar görmesine yol açmaktadır.

Türkiye Güneydeki Kürtlerin ev sahibi olma hakkını savunarak, statü kazanmalarını destekleyerek ve Kuzeyin evladı olduklarını göstererek Kürt sorununda paradigma değişikliğine giderse kendi içindeki ve Güneydeki Kürtlerin ‘bölen’ değil, birleştiren, Türkiye’yi küçülten değil, büyüten; daraltan değil, genişleten bir fırsat olduğunu fark edecektir. Bu paradigma değişikliği Türkiye’nin siyasi coğrafya anlamında sınırlarını genişletmez ama siyasi, kültürel, tarihsel, ekonomik ve askeri iş birlikleri anlamında hinterlandını genişletir, Kürt-Türk birlikteliği içinde sınır ötesiyle sınırsız ilişki geliştirme imkanı bulur.

Kuruluş aşamasındaki Türkiye’nin Berzenciler’e destek vererek Güneydeki bütün Kürtleri himaye etme yönündeki doğru ama devam etmeyen politikası, aynı şekilde ‘*Turgut Özal’ın Kürt*

hamiliğini üstlenmesinin Türkiye içindeki ve dışındaki Kürtlere, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bekasının Kürtlerin bekası anlamına geldiğinin mesajını vermesi' ⁴² bugün de geçerliliğini ve doğruluğunu korumaktadır. Türkiye her fırsatta Musul'daki Türk soydaşlarının haklarını savunacağını ilan ettiği gibi Irak ve Suriye'deki Kürt soydaşlarının da hakkını savunmadıkça soruna bölgesel ölçekte çözüm bulunamayacaktır.

Güney Kürtleri İçin Öngörülen Çözümün Kuzeye Uymaması

Kuzeydeki Kürtler için özerklik, federatif yapı veya bağımsızlığı savunmak, tarihsel süreçler sonucu şekillenmiş toplumsal dokuya aykırıdır. Zira Anadolu'da Kürtler ile Türkler arasındaki altı özellik, ayrışmayı olanaksız kılmaktadır:

- 1-Bin yılı aşan kesintisiz birlikteliğin oluşturduğu tarihi arka plan.
- 2-Tarihsel birliktelik süreci içerisinde hiçbir zaman siyasi sınırların çizilmemiş olması.
- 3-Dini ve mezhebi bütünlük.
- 4-Ekonomik entegrasyon.
- 5-Güçlü sosyal ilişkiler.
- 6-Bütün bunların sonucunda demografik yapının iç içe geçmiş olması.

Tarihsel nedenlerden ötürü Güneydeki Kürtlerin durumu, talepleri ve siyasal mücadelelerinin Kuzey için örneklik oluşturması, kıyasın ölçüsü olarak alınması doğru bir değerlendirme sayılamaz. Çok farklı tarihsel arka planı olan iki yerin koşulları arasında büyük farklar vardır. Federasyon ve özerklik hatta bağımsızlık Güneyin koşullarında uygulanabilir bir durumken aynı koşullar Kuzeyde olmadığı için uygulanamaz.

Tarihsel fark açısından İran Kürtleri de Türkiye Kürtlerine benzemektedir ancak mezhep farkından ötürü Kürtler ile İran arasında Türkiye'deki kadar bir entegrasyondan söz edilemez. Entegrasyon açısından Irak ve Suriye'den çok ileri ama Türkiye'den geridedir.

İran'da Kürt bölgesinin sınırlarındaki illerde Kürt, Türk ve Farslar Anadolu'daki gibi etnik yapıların yerleşim alanları arasında siyasi sınır çizmeyi imkansız kılacak kadar iç içe ve karmaşıktır. Ama bu iç içe hali, Kürt yerleşim bölgelerine sınırı olan illerle mahduttur. Kirmanşah Kürtleri ise Şii olduklarından Farslarla entegrasyonları fazladır. Muhammed Han Kaçar'ın Kerim Zend'e destek veren Kürt aşiretlerinden Kum kentinin etrafına yerleştirdiği

⁴² İnanç, Adnan, 2019, Devletin Kürt Politikalarında Üç Dönem, İstanbul, Beyan, s.191

Kürtler bulunmaktadır.⁴³ Hakeza Şah Abbas'ın Hicri 1005 yılında Urmiye bölgesinden elli bin Kürt aileyi Özbek ve Türkmenlerin saldırılarını önlemek için İran'ın Kuzeydoğusundaki Bocnurd kentine hileyle yerleştirdiği Kürtler bulunmaktadır.⁴⁴ Ama Kürtlerin İran coğrafyasına Türkiye'deki gibi bir dağılımı yoktur. Tebriz, İsfahan, Şiraz, Meşhed'de Ankara, İzmir, Bursa ve Antalya'daki gibi Kürt nüfus bulunmaz. Tahran'da İstanbul'daki gibi milyonlarca Kürt bulunmamaktadır. Bunun en önemli nedeni de mezhebi farklılıktır.

Kürtler ile Farslar arasındaki köken, dil ve kadim tarih ortaklığına rağmen özellikle Safeviler'den sonra mezhebi ve tarihsel nedenlerden ötürü Osmanlı Kürtleri Türklerle ve Anadoluyla entegre olmuş, İran kültüründen tamamen uzaklaşmıştır.

İşaret edilen tarihi nedenlerden ötürü İran Kürdistanı'ndaki koşullar, Güneydekinden çok farklı olduğu için Güney hattında savunulan ve uygulanma imkanı olan modeller, İran ve Türkiye'ye uymamaktadır.

Türkiye'de Kürt sorununa çözüm arayışları süreçlerinde bu tarihsel farkı ıskalayan çözüm önerilerinin başarı şansı çok düşük ve maliyeti oldukça yüksek olur. Ama gerçekliklere tekabül eden çözüm önerileri rasyonel olduklarından başarı şansı yüksek, maliyeti düşük olur.

Güneyin Statü Kazanmasının Kuzeyi Olumsuz Etkileyeceği Öngörüsü

Türkiye ve İran'ın Güneydeki Kürtlerin kendi statülerini belirleme hakkına karşı çıkmalarının temel nedeni, Güneydeki Kürtlerin özerklik veya bağımsızlık hakkına kavuşmasının Kuzeye sirayet edeceği öngörüsüdür. Türkiye ve İran, Güney Kürtlerinin kazanacağı her hakkın Kuzeydeki Kürtler tarafından da talep edileceğini öngördüğünden Güneydeki özerklik ve bağımsızlık arayışlarını kendilerine karşı gelişen milli güvenlik tehlikesi olarak görmekte, Türkiye ve İran'ın toprak bütünlüğüyle üniter yapılarına karşı hayati bir tehdit olarak algılamaktadır. Doğal olarak bu bakış açısı, Türkiye ve İran'ın Güneydeki Kürtleri potansiyel tehlike olarak görmelerine neden olmaktadır.

Türkiye ve İran'ın bu kaygıları anlaşılırdır lakin çok sayıda delil ve karine bu kaygıların giderilebileceğini hatta bu endişelerin aksine çok olumlu gelişmelerin olabileceğini, Türkiye ve İran'ın toprak bütünlüğünün ve üniter yapısının tahkim edileceğini göstermektedir:

1-İran ve Türkiye'deki Kürtlerin Farslar ve Türkler ile olan birlikte yaşamının tarihsel akışında bir kırılma yaşanmadığından Güneydeki Kürtlerin özerklik veya bağımsızlık hakkı Kuzeydeki

⁴³ Ayet, Muhammedi, 1386/2007, Tarih-e Siyasi-ye Kord, Tahran, Porsıman, s.322,32)

⁴⁴ Ayet, Muhammedi, a.g.e., s.44-48

Kürtlere sanıldığı gibi sirayet etmez. Çünkü Irak ve Suriye tarihi arka planı olan ülkeler olmayıp İşgalci güçler tarafından sağlıklı ve yapay olarak oluşturulmuşlardır. Bugünkü Irak haritası, F. S. Naiden'in deyiimiyle *'Değişik ve birbirleriyle sürekli çekişen İngiliz yetkililerinin farklı zamanlarda farklı şekillerde çizdiği haritalarla, bir başka deyimle İngilizler arası harita savaşları sonucunda ortaya çıkmıştır'*.⁴⁵ Margaret MacMillan'ın dediği gibi *'1919'da bir Irak halkı yoktu; tarih, din, coğrafya halkı bir araya getirmemiş, ayırmıştı. Basra, güneye, Hindistan'a ve Körfez'e bakıyordu. Bağdat'ın İran ile güçlü bağları vardı. Musul'un da Türkiye ve Suriye ile. Bu üç Osmanlı vilayetini bir araya getirmek, Avrupa ölçülerine göre, Bosna Müslümanları, Hırvatları ve Sırlardan bir ülke yapmayı ummak gibi bir şeydi'*.⁴⁶

Suriye de Fransızlar'ın kendi arasındaki harita savaşlarının sonucudur denebilir.

Türkiye ve İran bin yıllara varan tarihi arka planlarıyla köklü iki ülkedir. Bu nedenle Irak ve Suriye'yi bu iki ülke ile ve oranın Kürtlerini de bu iki ülkedeki Kürtler ile mukayese edip bu kıyas üzerinden Güneydeki hak kazanımlarının Kuzeye de sirayet edeceğini öngörüp milli güvenlik tehlikesi sonucunu çıkarmak, yanlış bir kıyas olarak değerlendirilebilir.

2-Türkiye ve İran Kürtlerinin galip çoğunluğu hiçbir zaman Türkiye ve İran'dan ayrılıp Güneydeki Kürtlerin parçası olma arzusunu taşımamış ve taşımaz da. Tarih, Güneydeki Kürtlerin Kuzeye yöneldiğini ve Kuzeyde yaşamak istediğini göstermektedir. Çünkü Türkiye ve İran Kürtlerin ana yurdudur ve Türkler ile Farslarla birlikte yaşanmış tarihleri vardır. İran ve Türkiye'deki Kürtler merkezi oluşturduğundan Güneydeki Kürtler, Kuzeydekilerinin parçasıdır ve merkezdeki Kürtler merkezden ayrılıp çevreye gitmez, merkez, çevreyi cezbeder; çevre, merkezi değil. Bir asırlık gelişmeler, bu kuralı doğruluyor. Her zaman Güneydeki Kürtler Kuzeyde yaşamak istemiştir, aksi istisnadır. Türkiye'deki Kürtlerin ezici çoğunluğu da Türkiye'den ayrılıp doğu ve Güneydoğuya mahkum olmak istemez. Kürt meselesinde simge isimlerden Musa Anter'in, *"Neden bağımsız Kürdistan kuralım? Yani siz burada oturacaksınız, biz haydi Hakkari'ye mi gideceğiz"*⁴⁷ sözü konunun özeti sayılır.

Güneydeki Kürtlerin yönünün Kuzeye olmasının ve Türkiye'deki Kürtlerin de Türkiye içinde yönlerinin Türkiye'nin batısına olmasının bir nedeni de Kürt-Türk birlikteliğinin yaşanmış tarihindeki yön mevzusudur. Türkler Kuzeyden İran platosuna indiklerinden beri yönleri Batıyadır. Anadolu'yu batıya yönelme saikiyle aldılar, İstanbul'u fethettiler ve Avrupa'nın

⁴⁵ Çandar, Cengiz, 2012, Mezopotamya Ekspresi, İstanbul, İletişim, s. 453)

⁴⁶ Çandar, a.g.e., s.464

⁴⁷ Tanyol, a.g.e., s.48

ortasına kadar ilerlediler. Kürt-Türk birlikteliği Selçuklularla başladığı için Kürtlerin de tarihsel yönü Türkler ile birlikte Batıyadır. Dolayısıyla Türkiye’deki Kürtler hiçbir zaman tarihsel yönlerini değiştirerek Türkiye’den ayrılıp Güneye yönelmezler. Bu nedenle Türkiye’nin Güneydeki Kürtlerin kendi Kürtlerini etkileyeceğini, Türkiye’den koparacağını düşünmesi, bu tarihi akışa aykırıdır. Tam aksine Türkiye’deki Kürtler, Güneydekilerini etkiler ve kendine doğru çeker.

3-Türkiye ve İran Güneydeki Kürtlerin hakkını savunursa, Güneydeki Kürtler bu iki ülkenin iyiliğini karşılıksız bırakmaz, Türkiye ve İran’ın bölünmesine destek ve izin vermez.

4-Türkiye’nin himayesiyle statü kazanacak olan Güney Kürtlerinin gelecekte AB üyesi olabilecek en stratejik komşusu ve destekçisi Türkiye’ye düşmanca davranması reel politik bakımdan mümkün olamaz.

5-Güneydeki Kürtler, kendilerine statü elde etmeleri için yardım eden ülkelere bağlı kalacaklardır. Bu yardımı yapanın Türkiye olması durumunda, Türkiye’ye bağlılıkları bir başka ülkeye olan bağlılıktan çok daha fazla olacaktır. Güneydeki Kürtler, Türkiye yerine diğer ülkelerin kendilerini sahiplenmesini Türkiye adına kırgınlık ve kızgınlıkla karşılamaktadır.

6-Türkiye ve İran Güney Kürtlerinin statü talebine politik destek verirse, kendi Kürtleri bundan çok büyük ölçüde memnuniyet duyar, devlete olan güvenleri pekişir, korudukları birlikte yaşam azmi daha da güçlenir.

7-Türkiye ve İran’ın desteğiyle Güneydeki Kürtler haklarına kavuşursa, sadece Güneydekiler değil, dünyadaki tüm Kürtler bu iki ülkeye saygı duyar, sevgi besler, Güneydeki Kürtlerin kendi haklarına kavuşmasıyla rahatlar, tatmin olur, Türkiye ve İran’daki ayrılıkçı politikalara destek vermezler. Aksi politikalar sürdürülmeye devam ederse Türkiye ve İran’ın var olan korkularını besler, pekiştirir ve daimi kılar. Güneydeki Kürtlerin statü kazanması İran ve Türkiye için bir ulusal güvenlik problemi oluşturmaz, aksine ulusal güvenlik risklerini azaltır. Aynı şekilde Güneydeki Kürtler ontolojik olarak Türkiye ve İran için bir tehdit arz etmez ve etmiyor.

8-İran ve Türkiye öncülüğünde Güneydeki Kürtlerin statü elde etmesi, Kürt meselesinde inisiyatif ve kontrolü bu iki ülkenin eline verir, Kürtleri küresel güçlerin kullanım alanından çıkarmış olur ve böylece dış müdahale olanakları azalacağından tehdit de azalır.

9-Türkiye ve İran, Güneydeki Kürtlerin statü taleplerine destek verirse, her şeyden önce Güneydeki Kürtler, Kuzeydeki Kürtlerin ayrılma fikrine karşı çıkar.

Son maddeyle ilgili tarihi bir örneği hatırlatmakta yarar vardır. 1967 yılında Barzaniler silahlı mücadele başlatınca, Irak'ta Haşimi krallığına son veren rejimden rahatsız olan İran Şah'ı Barzanilere destek verdi. Ancak bu desteğin bir şartı vardı. İran'daki Kürtler siyasal faaliyetlerde bulunmayacaktı. KDP, İran'daki Kürtlerden İran'ın yardımlarını provoke edecek hiçbir eylemde bulunmamalarını istedi. KDP'nin içinde bulunup bu anlaşmayı kabul etmeyen her İranlı Kürt militan, Kuzey Irak'ta 'persona non grata' kabul edilecek, İran Kürdistanı'ndaki her eylem Kürt devrimine karşı bir eylem olarak görülecekti. Bir süre sonra İranlı Kürt peşmergeler bu anlaşmadan rahatsız olup İran'a dönerler ve 18 ay süren silahlı mücadele başlatırlar. Bu mücadelede Barzaniler İran Şah'ı ile birlikte hareket eder. İki güç arasında sıkışan İranlı Kürt peşmergeler savaşırlar ama yok olurlar. Mühendis Şerifzade, öğrenci Abdullah Muini, Devrimci Komite Üyesi Molla Avara İran ordusuyla savaşta öldürülürler. İran sınırını geçmeye çalışan Süleyman Muini ve Abdullah'ın Ağabeyi de Barzani'nin emriyle tutuklanır ve idam edilir. Irak Kürdistanı'na geçen kırktan fazla İranlı peşmerge, Barzanilerce yakalanıp ya idam veya İran'a teslim edilir.⁴⁸

Irak'ta Kürtler statü kazandıktan sonra da kendilerine sığınmış İran KDP üyelerinden İran'a dönük eylemsizliği talep etti ve bunu büyük ölçüde başardı.⁴⁹ Güneydeki Kürtler, statü elde ettikçe, durumları iyileştikçe Kuzeydeki Kürtlerin Kuzey ile bütünlük ve barış içinde kalmasını istiyor ve bunu Kuzeydeki Kürtlere bir bakıma dayatıyorken Güneydeki statü kazanımının Kuzeye sirayet edeceğini savunmak zayıf bir öngörüdür.

Güneydeki Kürtlerin hakkını Türkiye ve İran savunursa, Güneyden Kuzeye ayrılıkçılık yönünde bir sirayet olmaz ama Türkiye ve İran'ın yapması gerekeni küresel güçler yaparsa, işte o zaman korktukları şey gerçekleşebilir. İran ve Türkiye'nin Güney Kürtlerine sahiplenmek yerine onların hak arayışlarının karşısında konumlanmaları ve buna mukabil küresel güçlerin Güneydeki Kürtlere desteği, hem Güney hem de Kuzeydeki Kürtleri İran ve Türkiye'den uzaklaştırıp küresel güçlerin çekim alanına doğru iter, itmektedir.

İran ve Türkiye, Güney için Kürt devleti fobisini yenebilir ve fobinin yerine sahiplenmeyi, karşıtlık yerine yardımlaşmayı ikame edebilirse, Güneydeki Kürtleri milli güvenlikleri için tehlike yerine destek ve garantör görürse, hem kendi Kürtlerini, hem Güneydeki Kürtleri hem dünyaya dağılmış Kürtleri kazanır, aynı zamanda da bölgedeki küresel güçlerin elini boşaltır ve Kürtleri gerçekte ayrılıkçı olan küresel odakların elinden de kurtarmış olur.

⁴⁸ Qasımlu, Abdurrahman, a.g.e., Belge, s.44-46

⁴⁹ Vali, Abbas, 2013, Kürt Tarihi Kimliği ve Siyaseti, İstanbul, Avesta, s.137

Türkiye'nin, gereksiz ve yersiz korkularından sıyrılıp Güney Kürtlerinin statü kazanmasını kendi bekası için tehlike görmek yerine, kendi bekasının garantisi olarak görmesi, Güneyden gelebilecek beka tehlikesini önler. Maalesef Türkiye ve İran, Güney Kürtleriyle ilgili kendi bekalarını tehlikeye atabilecek bir politikada ısrar etmektedirler.

Ahmet Davutoğlu 2021 yılında Diyarbakır'da yaptığı bir konuşmada, *“Kürt sorununun nedeni, geçen yüzyılda yaşanan bölünmüşlüğün devlet aklına yüklediği abartılı korkudur ve bu korkulardan kaynaklanan kısıtlamalar; o kısıtlamaları istismar eden terör faaliyetleridir”* diyordu.⁵⁰ Davutoğlu'nun sözünü ettiği korku, ifade ettiği olumsuz etkilerin yanında devletin, Kürt sorununu besleyen ana etkeni de görmesini engelliyor.

Türkiye ve İran, Kürtlerin başta ABD ve Rusya'ya sonra da kendilerine destek veren diğer ülkelere olan ilgisini akılcı ve soğuk kanlılıkla sorgulamalıdır. Kürtlerin Amerikalılar, Ruslar, Fransızlar ile tarihi, kültürel, dini, örfi ve coğrafi hiçbir bağı bulunmamasına karşılık Kürtler ile Türkiye ve İran arasında sayısız sağlam bağlar bulunmaktadır. Türkiye, İran ve Kürtler veya Kürtler, Farslar ve Türkler bir ailenin efradı hükmünde iken aile efradından birinin yabancılara yöneliminin veya yabancılardan aile bireylerinden birine desteğinin nedenini, aile içinde araması reel ve akılcı olanıdır. Türkiye'nin aileden koparılmış, yetim bırakılmış, başkasının himayesi altına verilmiş Güney Kürtlerine sahip çıkması aile sorumluluğunun bir gereği sayılır. Bu sorumluluk yerine getirilmediği hatta böyle bir sorumluluk ihanet ve milli güvenlik tehlikesi olarak algılandığı için aileden koparılan parça yabancıya yöneliyor, yabancı da bu fırsatı değerlendiriyor. Bir aileden zorla veya hile ile koparılan bir çocuğa ailesi sahip çıkmadığı, onu dışladığı ve tehdit olarak algıladığı zaman çocuk bile ailesine karşı başkalarının yardımına sığınırken aynı kadere maruz kalmış bir milletin ayakta durmak için bir yerlere sığınma arayışı gayet anlaşılırdır. Türkiye ve İran üç milletin (Fars-Kürt-Türk) ailesi hükmündedir. Güneydeki Kürtlere kardeşleri gözüyle bakmak yerine ve ailesinden uzaklaştırılmış ve tekrar ailesiyle yakın ilişki kurması gereken kardeş olarak görmek yerine tehlike, tehdit, yabancılardan bölücü gücü olarak görürse, Kürt sorunu hiçbir zaman Türkiye ve İran'ın istediği şekilde çözülmeyeceği gibi kuvvetle muhtemeldir ki, küresel güçler tarafından tam karşı oldukları şekilde çözülsün. Ailesinden koparılmış Güneydeki Kürtlere yabancılardan sahip çıkar ve onların ev sahibi olmalarına yardımcı olursa, Güneydeki Kürtlerin de ailesine karşılık kendilerine sahip çıkan ve onların ev sahibi olmasına destek veren yabancılardan müttefiki olacağı aşikardır. Olabilecek böyle bir gelişmenin sorumluluğunu tamamıyla Güneydeki Kürtlere ve küresel

⁵⁰ Karaalioglu, Mustafa, Karar Gazetesi, 21-10-2021

güçlere yıkmak, Türkiye ve İran için aile sorumluluğundan kaçmak, kendi yanlışından başkasını sorumlu tutmak anlamına gelir.

Yeni Paradigmadaki Çözüm Önerisini Güncel Olan Üzerinden Okumamak

Bu çalışmada önerilen çözüm önerisini Türkiye, PKK ve PYD nedeniyle; İran da İran KDP'si veya Komela sebebiyle olumsuz değerlendirebilir. Tam da bu nedenle giriş bölümünde Kürt sorununun zaman ve mekan boyutları hatırlatıldı, sorun zaman ve mekan boyutları üzerinden tanımlanmaya çalışıldı.

Kürt sorununun uzak mazideki kısmını bir kenara bırakırsak, etkin ve yaygın olanı en az yüzyıllık bir geçmişe sahip olup gelecek yüzyıllara sirayet edeceği de aşikar iken sorunu güncel olan, muvakkat olan birkaç örgüt üzerinden okumak, müstemir/devamlılık arz eden bir sorunu muvakkat öğeler üzerinden okumak anlamına gelir. Bir asır önce adı geçen örgütlerin hiçbiri yoktu, gelecekte de olmayacak ama Kürtler ve Kürt sorunu asırlar önce de vardı, çözülmezse asırlar sonra da olacak.

Kökü maziye, dalları atıye uzanan, dört ülkeyi kendine paydaş yapan, küresel aktörleri harekete geçiren bir soruna çözüm ararken veya sorunun çözümü için yapılan bir öneriyi değerlendirirken yalnızca sahadaki terör bagajı olan örgütler üzerinden okuma yapmak, isabetli bir değerlendirme sayılamaz. Sabit ve müstemir olan Kürt sorunu ile sorunun içinde yer alan muvakkat ve değişken aktörleri birbirinden ayırarak çözüm aramak ve çözüm önerilerini değerlendirmekte yarar vardır.

Bu çalışmada önerilen çözüm, sorunun zaman ve mekan açısından derinliği, aktörler açısından çokluğu dikkate alınarak geliştirilmiştir. Bugün sahadaki aktörlerden bazıları çözümün partneri olmak için uygun değilse aktörler değiştirilebilir, kendiliğinden de zaten zamanla değişir. PKK ve PYD'nin terör bagajı taşıdıkları açıktır lakin Suriye Kürtlerinin bagajı olmayan onlarca siyasi partisi varlık mücadelesi vermektedir.

Önemli olan, öngörülen çözümün adı geçen örgütleri dikkate almadan lakin sabiteler ile mutagayyir olanları dikkate alarak çözüm önerisinin uygulanabilir, erişilebilir olup olmadığını değerlendirmektir. Çözüm uygulanabilir, vakıya mütenasip, delilleri muhkem olduğu zaman, aktörler uygun değilse, aktör değiştirilebilir, uygun aktörler sahaya çıkabilir.

Sorunun kısa vadede ve kestirmeden çözümü gerekiyorsa SDG'yi de muhatap almayı içe sindirmek, büyük sorunların çözüm reflekslerinden görülebilir. Çünkü çözüm aramanın kestirme yolu bazen kısa devre yapmaktan geçer. Sorunun çözümü için Öcalan'ı mecliste konuşma yapmaya çağırmak mümkünse aynı sorunu bitirmek için SDG ile de görüşmek mümkündür. Kaldı ki Öcalan'ın mecliste konuşmasının bir asırlık sorunu bitirme ihtimali zayıftır ama Kandil'i siyasileştirerek Suriye ovasına indirmekle sorunun çözülmesi çok daha mümkün gözükmektedir.

8 Aralık 2024 tarihinde Baas rejiminin düşmesiyle Türkiye'nin Suriye'de manevra kabiliyeti, nüfuzu ve belirleyici aktör olma rolü arttığından SDG ve dolayısıyla YPG'yi siyasallaştırma, ılımlılaştırma ve Türkiye'ye zarar vermeyecek bir konuma ve Güneyle sınırlandırma cihetinde politika değişimine gidebileceği gibi farklı aktörleri öne çıkararak da çözüm arayabilir.

Türkiye kendi politikasında bir değişikliğe gitmez ve Amerika da tam tersine yeni konjonktürden yararlanarak SDG'ye Irak'taki gibi bir statü kazandırmaya karar verirse yakalanan bu fırsat yitirilmiş olur. Çünkü Suriye'ye hakim olan muhalif güçler de Türkiye de Amerika ile doğrudan bir karşılaşmayı tercih etmek istemez.

Bir diğer ihtimal, Suriye'de yeni kurulacak hükümetin SDG ile otonom veya federasyon konusunda anlaşmasıdır. Türkiye'ye rağmen böyle bir gelişme zor olsa da ihtimal dışı değildir. Onlar anlaşırsa, Türkiye'nin SDG'yi kazanma şansı zarar görecektir.

Türkiye ile Amerika'nın Suriye'nin doğusu ile ilgili karşıt konumlanmaları, her iki tarafın desteklediği güçleri karşı karşıya getirme ve yeniden iç istikrarsızlık yaratma gibi riskli bir ihtimal de söz konusudur.

Baas rejimlerinin tarihin çöplüğüne atılmasıyla Türkiye için Güney Kürtlerinin bir asırlık problemini çözme ve dört ülkedeki Kürt sorununa çözüm üretme imkanı hasıl olmuştur. Zira büyük değişiklikler, büyük hadiseleri müteakiben gerçekleştirilebilir.

Kürt Sorununun Türkiye'deki Çözümü

Kürt sorununun Türkiye ile ilgili kısmına dair ülkemizde sayısız çalışma yapılmış, iyi bir müktesebat oluşturulmuştur. *'Bu meselede söylenmemiş bir söz, önerilmemiş bir talep, yapılmamış bir toplantı kalmamıştır. Partilerden sivil toplum örgütlerine, devlet adamlarından askerlere birçok kurum, problemin çözümü konusunda yüzlerce öneri dile getirmiştir. Türkiye problemin çözümüyle ilgili her türlü ikincil adımları atmış ancak bir türlü politik kararlılık*

*gösterip nihai adımı atamamıştır. Cumhurbaşkanı Gül'ün de belirttiği gibi Türkiye ya kendi sorunu olan bu meseleyi çözecek ya da sorun başkaları tarafından çözülecek.*⁵¹

Bu çalışmaların aynısını veya benzerini yeniden yazmak tekrar-ı mükerrerat olacağından sarf-ı nazar edilmiştir.

Sorunun çözümüne ilişkin bunca çalışmaya, öneriye, rapora rağmen, sonuca ulaşılammış olması, paradigmadaki yanlışlıktan ve teşhisteki yanılmadan kaynaklanıyor. Çünkü Türkiye'deki Kürt sorunu, sadece Türkiye'den ibaret değildir. Sorunun diğer parçalarını görmeden ve bir bütünlük içinde çözüm arayışı içinde olmadan geliştirilen tek parçalı çözümler neticesiz kalır. Türkiye Güneydeki Kürtlerin statü hakkını savunmadıkça, bu sorundan etkilenen kendine ait kısmını nihai anlamda çözemez. Çünkü sorun ne *“Ecevit'in sıklıkla tekrarladığı gibi bölgede egemen olan feodal ilişkiler ve ekonomik gerilik olup köklü bir toprak reformu ile feodalitenin çözülmesi ve köylünün toprak sahibi yapılarak ekonomik güce ve özgürlüğe kavuşarak sorun çözülecektir şeklindedir”*⁵² ne de salt demokratikleşme sorunudur. Demokratikleşme adımları, Türkiye'nin Güneydeki Kürtler ile ilgili doğru politikalar izlediğinde fevkalade olumlu netice verir ama Türkiye Güneydeki Kürtlerin statüden mahrumiyetini savundukça içerideki demokratikleşme adımları istenilen ve beklenen sonuçları vermez, vermedi de. Türkiye, Güneydeki Kürtlerin hakkını savunmadıkça Kürt sorununun Türkiye ayağıyla ilgili çözüm önerileri Kürt sorununu bitiremez. Yaşar Kemal'in, *“Demirel bana, ‘senin bütün kitaplarını okudum’ dediğinde, yazdığım kitapların hiçbir işe yaramadığını anladım”* dediği gibi, Kuzeydeki Güneysiz çözüm önerileri bir işe yaramamaktadır.

Yüz yıldır çözüm için öneriler sunuluyor, kitaplar yazılıyor. Bugüne kadar çözüm adına yazılanlar neden fayda sağlamadı? Sadece uygulanmadığı için değil, uygulandığı kısmıyla devletin beklediği sonucu vermediği içindir. Çünkü Kürtler, Osmanlı bakiyesi Türkiye'nin Kürt sorununu Türkiye'ye indirgemesinden rahatsızdır ve Türkiye'nin Osmanlı Kürtlerinden Güneyde kalanların haklarını savunmasını da istiyor ve hatta onlara öncelik veriyor. Türkiye, Güneydeki Kürtlerin hakkını savunsa, Türkiye'deki Kürtler devletten olan beklentilerini daha aza indirir, üniter devlet yapısı içindeki çözüme tam destek verir.

⁵¹ Yayman, Hüseyin, 2011, Şark Meselesinden Demokratik Açılıma Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası, Ankara, SETA, s.43

⁵² Ekinci, Tarık Ziya, 2000, Vatandaşlık Açısından Kürt Sorunu ve Bir Çözüm Önerisi, İstanbul, Küyerel , s.215

Türkiye, Kürt problemini Güney-Kuzey ayrımı üzerinden yeni bir paradigmayla okuyup Güneydeki çözümü desteklemediği sürece sorunun ana gövdesi Güneyde, yansımaları Kuzeyde olmaya devam edecektir.

Kürt sorununun çözümünde öncelik ve sonralık bakımından bir hususun altını çizmek gerekir. Güneydeki Kürtlerin statü sorunu çözülmeden veya Türkiye ile İran'ın Güneydeki Kürtlerin statü taleplerini desteklemeden Kuzeydeki demokratikleşme ve insan hakları sorununun çözülmesi, Kuzeydeki Kürtleri rahatlatamaz, kendilerini sorunun bir parçası olarak görmekten alıkoyamaz. İran ve Türkiye'nin Kürtlerin Güneydeki kardeşlerinin üvey evlat olarak kalma pozisyonlarını destekledikleri sürece İran ve Türkiye'deki Kürtler Güneydeki kardeşlerinin acısını yüreğinde hissedecek ve bu acı onları yanlış çıkarımlara ve pratiklere yönlendirecektir. Kuzeydeki demokratikleşme hamlelerine Güneydeki Kürtlerin statü haklarını desteklemek eşlik ederse ve bu iki adım eşzamanlı atılırsa çözümler arzulanan sonucu verir.

Türkiye Kürtleri İçin Otonom, Özerklik veya federasyon Önerilerinin Değerlendirilmesi

Otonom, özerklik veya federasyon arayışlarının Türkiye'deki Kürt sorununa çözüm olamayacağının dört ana nedeninden söz edilebilir.

Birincisi, iki topluluğun kahir çoğunluğu arasındaki din ve mezhep ortaklığıdır. Kürtler ve Türkler arasında din (İslam) ve mektep (Sünni) aidiyeti, dil aidiyetini ikinci plana itmekte, dini aidiyet, dil aidiyetinden daha önemli ve belirleyici sayılmaktadır. Bu da İslam'ın ve tüm semavi dinlerin ortak yaklaşımıdır. Çünkü din, dünya görüşü kazandırdığı için ağıyarını ayrıştırıcı, efradını birleştirici bir işleve sahipken mezhebi birlik de din birliğini tahkim etmekte, mezhep eksenli ayrışmaları önlemektedir. Dilin aynı güce ulaşması, dili inkar etmekle olur. Radikal Türk milliyetçileri Kürdü ve Kürtçeyi inkar etmeseydi, dil ayrıştırma nedeni olmayacaktı hiç bir zaman.

Başta Türkler ve Kürtler olmak üzere Anadolu'daki kavimleri birleştiren temel unsur İslam idi ve İslam'dır. Bu insanları birbirinden ayıran temel unsur laiklik ve ulusçuluk oldu. Muhafazakar iktidarların bu ayrışmayı azaltma çabalarına karşılık Kemalizmin öncülüğünü yapanlar 2010'lara kadar ayrıştırmayı sürdürdü. 28 Nisan 2007 e-muhtırası, *“Ne mutlu Türküm diyene anlayışına karşı çıkan herkes Türkiye Cumhuriyeti'nin düşmanıdır ve öyle kalacaktır”* sözleriyle bitiyordu.

Kürt halkının Birinci Dünya Savaşı'nda üç yüz bin askerini şehit vermesi ve savaş sonrasında da beş yüz bin insanını açlıktan kaybetmesi gibi büyük bedelleri⁵³ birlikte yaşam için ödemesindeki en önemli faktör din ve mezhep birliğidir.

Kurtuluş savaşında M. Kemal'in, Kürtlerin tam desteğini din ve hilafeti korumak gerekçesiyle aldığını gösteren çok sayıda tarihi belge bulunmaktadır. İki milletin Birinci Dünya Savaşında gösterdiği birlikteliğin nedenlerine ilişkin McDowall, "*Kürtler hükümet emirlerine neden bu denli isteklice uydular? Müslüman kimliğinin bu işte kuşkusuz büyük payı vardır*" demektedir.⁵⁴ Demek ki, bu iki kavmi birleştiren temel unsur dindir. Ne ki, Cumhuriyet kurulduktan sonra hilafetin kaldırılması ve dinin dışlanmasıyla birliği sağlayan unsur zayıflatıldığı gibi Müslüman Kürtler de kandırılmış oldu. Sol ideoloji temelindeki Kürt hareketleri bu kandırılmadan yola çıkarak sürekli Kürtlerin özgürlüğü için dini duyguların yok edilmesi veya Kürtlerin dinini değiştirmesi tezini işlediler ve işliyorlar. Çünkü Kürtler ile Türkler arasındaki dini aidiyet yok edilirse, çatışarak ayrışmaları kolay olacaktır. Kemalistler de devlet gücüyle dini aidiyeti zayıflatmaya maksimum çaba gösterdi. Çünkü dini aidiyet, Türk olmayanları dışlamaya, etnik temelde ulus yaratmaya imkan vermiyordu.

Müslüman Kürtlerin ve Türklerin karar vermesi gereken konu şudur: Milliyetçi Türklerin ve Kürt ulusalcılarının dini öteleyerek imtizac halindeki iki topluluğu ayrıştırıcı siyasetlerine mi destek verecekler yoksa iki topluluğun adalet üzere barışçıl birliğini mi savunacaklar? Savaşarak ayrışarak ve dinden uzaklaşarak mı sorunu çözecekler yoksa bizi birleştiren dine yönelerek, birleşerek, demokratikleşerek mi çözüme ulaşacaklar? Değerler üzerinden birlikteliğin tarihi arka planı var ve bu birliktelik bugün de reel olarak baskın ölçüde bulunmaktadır. Var olanın devamı daha mümkün, makul, barışçıl ve gelecek vadeden bir yaklaşımdır.

Anadolu'yu hepimize yurt yapan, İslam harcıyla şekillenen Kürt-Türk birlikteliğidir. Bu üç unsurun birbirinden ayrılması, Anadolu'nun sonunu getirebilir. Öcalan bile tecrübelerinin sonunda '*Kürt gider, İslam giderse Anadolu'da Türk de kalmaz*'⁵⁵ diyecek noktaya geldi.

Özerklik veya federasyon arayışlarının Türkiye'deki Kürt sorununa çözüm olamayacağının ikinci nedeni, Türkiye'de bir milyonun üzerinde Kürt-Türk evliliği olmasıdır lakin bu rakamın çok daha fazla olduğu kuvvetle muhtemeldir. Etnik farklar arasındaki evlilikler etnik yapılar

⁵³ Akyol, Mustafa, a.g.e. , s.64

⁵⁴ Akyol, Mustafa, a.g.e., s.62

⁵⁵ Öcalan, Abdullah, 2015, İmralı Notları, Neuss, Weşanen Mezopotamya, s. 14

arasındaki dil ve kültür farkını giderir, sosyal ve ticari ilişkileri geliştirir ve de demografik yapının hareketli olmasını sağlar. Karşılıklı milyonlarca evliliğin olduğu iki topluluğu birbirinden ayırmaya çalışmak, toplumun sosyal dokusuna ters düşmektedir. Ayrımcılığın ne kadar irrasyonel olduğuna çok sayıda Türk milliyetçisinin Kürt eşli ve Kürt milliyetçisinin Türk eşli olduğu gerçeği delil olarak gösterilebilir. Bu türden insanlar, ayrımcı politikaları savunurken acaba eşlerinden de ayrılmayı düşünüyorlar mı veya eşleriyle aynı kanıdalar mı? Yoksa dışarıda ayrımcı, evde birleştirici politikaları mı savunuyorlar? Din, mezhep, tarih, kültür, coğrafya ortaklığı olan ve üstüne de milyonlarca evlilik yapan iki topluluğun arasındaki etnik farklılıktan yola çıkarak ayrımcı politikalar üretmek gerçekçi ve uygulanabilir değildir.

Kürtler ile Türkler birbirlerinin milliyetçilik mefkuresinin teorisyenliğini yapacak kadar iç içe geçmiştir. *‘Ziya Gökalp Kürt kökenli bir sosyologdu. Ama Türkçülüğün esaslarını kurdu. Buna karşın, İsmail Beşikçi de Türk kökenlidir ama, Kürtçülüğün esaslarını kuruyor.’*⁵⁶ Bu durum bu iki milletin imtizacını gösterir.

Kürt ulusal mefkuresinin entelektüel öncülerinden olan Musa Anter bile ayrılığın imkansızlığını ifade etmektedir: *‘Şimdiye kadar aklı başında bölücü tek bir Kürde rastlamadım. Bölücülük ve Kürtçülük de sayın idarecilerimizin sapık uygulamalarının eseridir. Aslında Kürt, Türk’ten ayrılmak istemez, ama o, demokratik kurallar içinde insan haklarını ister. İnsanca, uygarca, eşit olarak yaşamak ister. Kürt bilir ki, Ortadoğu’da hatta tüm dünyada dostsuz kalmış iki garibandır Türkle Kürt ve yine bilir ki, ancak içtenlikli bir Kürt-Türk beraberliği onları kurtarır.*

*Kürt o kadar aptal mıdır ki Türkiye bölünsün de İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Antalya, Adana Türk’e düşsün. Mardin, Siirt, Bitlis, Hakkari, Bingöl, Urfa da Kürde kalsın. Denizleri de bölelim, Akdeniz, Marmara ve Ege Türklerin olsun, Van Gölü ve Gölçük de Kürde kalsın. Görüyor musunuz bölücülüğün akıllılığını, oysa bütün Anadolu bugün bizimdir, Edirne’den Hakkari’ye kadar. Ama Türkler patron, Kürtler kapıcı ve odacı; olmaz. Pakistan da Bengladeş’e bizim metotla girmişti ama olmadı. Sonu felaket ve sefalet oldu her ikisi için de.’*⁵⁷

Özerklik veya bağımsızlık arayışlarının Türkiye’deki Kürt sorununa çözüm olamayacağının üçüncü nedeni, Kürt-Türk birlikteliğinin oluşturduğu demografik yapıdır.

“Nüfus uzmanı Servet Mutlu’nun araştırmasına göre, 1965 yılında beş Kürt vatandaşımızdan biri batı illerimizde yaşıyordu; 1990’a gelindiğinde her üç Kürt kökenli vatandaşımızdan biri

⁵⁶ Anter, Musa, 2000, Hatıralarım, İstanbul, Avesta, s.225

⁵⁷ Anter, Musa, a.g.e., s 372

batı illerimizde yaşar hale geldi.”⁵⁸ İlgili araştırma güncellenirse, herhalde iki Kürt’ten birinin Türkiye’nin batısında yaşadığı gerçeğini göreceğiz.

Türkiye’nin Kürt bölgelerindeki her bir ilin nüfusu kadar Kürt nüfus Türkiye’nin batısında yaşamakta ve bu yaşamın mazisi de tarihin derinliğine uzadığı gibi günümüzde de doğudan batıya güç devam etmektedir. Bu tarihi akışı hem durdurmaya hem de tersine çevirmeye yeltenmek, tasavvuru güç felaketlere yol açar. Ayrışma, iki millet arasında bin yıllık birlikte yaşamı, birlikte yaşayamamaya dönüştürür ki, bunun sonucu ve bedeli herkes için çok ağır olur.

Tarihsel süreçlerde Kürtler ile Türkler arasında siyasi sınırlar olmadığı için demografik yapının doğal yaşam içinde dağılmasını ve yer değiştirmesini engelleyen unsurlar oluşmamış, yer değiştirmeler, çoğu insanın köken itibariyle Türk mü Kürt mü olduğunu dahi unutturmuştur. Kürt-Türk birlikteliği, bin yılı aştığından sayısı saptanamayacak kadar Kürt kökenli Türk ve Türk kökenli Kürt vücuda gelmiştir. Örneğin Bülent Ecevit’in Kürtzade Mustafa Efendi’nin torunu olması gibi.⁵⁹

Kürtler ile Türklerin etnolojik tarihi farklı olsa da bin yılı aşkın yaşanmış tarihleri onları büyük ölçüde tek millet haline getirmiştir. Bu iki unsuru ayırmak fikri, yaşanmış tarihle çeliştiği için uygulanabilir değildir; zorlama yapılırsa tasavvuru güç acılara yol açar.

Doğu illerinde Kürt nüfus ağırlıklı olmakla birlikte Kürt nüfusun yarısı Türkiye’nin diğer bölgelerine dağıldığı için iki etnik yapı arasında demografik yapı bakımından ayrıştırılması imkansız karma bir yapı oluşmuştur. Ayırmak için sosyal dokuyu bozmak gerekir ki, bu fecaat düzeyinde trajedilere yol açar.

Türkiye’deki bu durumun bir benzeri İran’da Farslar ile Türkler arasında vardır. Mezhep birliği, büyük bir kaynaşmayı sağlamış, hatta Şii mezhebinin İran’da hakim mezhep olmasını Safeviler zamanında Türkler sağlamıştır. Safeviler dönemi ve sonrasında şekillenen İran’da Farslar ve Türkler kurucu unsurdur. İran İslam Cumhuriyetinin ikinci dini lideri de Türk’tür. İran Türkleri kurucu unsurdan olmaları nedeniyle İran’ın her tarafına dağılmışlardır. İstanbul’da ne kadar Kürt varı, Tahran’da da o kadar Türk vardır. İran’ın tüm önemli şehirlerinde hatırı sayılır Türk nüfusu yaşamaktadır. İki ulus arasındaki evlilikler de aynı şekilde çok yoğundur. İran bürokrasisinde ve özellikle ordu ve güvenlik birimlerindeki Türk sayısı, Türkiye’deki Kürtler ile kıyas edilemeyecek oranda fazladır. Türkiye’de her ne kadar yasal bir engel olmasa da

⁵⁸ Akyol, Mustafa, a.g.e., s.220

⁵⁹ Tan, Altan, a.g.e., s. 509

Kürtlerin önemli makamlara özellikle de güvenlik birimlerinde üst konumlara gelmesini engelleyen örtülü bir ambargo vardır.

Özerklik veya bağımsızlık arayışlarının Türkiye'deki Kürt sorununa çözüm olamayacağını dördüncü nedeni Kürdistan'ın sömürge, Türklerin de sömürgeci olmamasıdır.

Kürdistan'ı sömürge kabul etmek, kaçınılmaz olarak ulusal mücadeleyi de kurtuluş savaşı olarak tanımlamayı gerektirir. Oysaki din, mezhep, tarih, coğrafya birlikteliği olan insanlar arasında sömürgecilik ve kurtuluş savaşı gibi kavramların temeli ve arka planı olamaz.

Kürdistan'ın sömürge olduğu tezini ilk önce THKP-C Kurtuluş dergisinde savundu. Bu teze ilk itiraz, yine solun içinden Devrimci Yol'dan geldi ve Devrimci Yol, sömürge tezine şiddetle karşı çıktı.

PKK'nin 1978'de Fis'te yaptıkları toplantı sonucu hazırlanan parti tüzük ve programında *“Türkiye Cumhuriyeti ‘sömürgeci ülke’, Doğu ve Güney Doğu Anadolu da ‘sömürge’ olarak nitelendirilmişti.”*⁶⁰

İdeolojik olarak Sovyetler Birliğinden ilham alan Kürt sol örgütlerin sömürge fikrini Sovyetler Birliği onaylamıyordu. 1957'de Varşova'da yapılan Dünya Gençlik Festivali'ne katılan Celal Talabani, Kürt gençlerin Irak adına değil Kürdistan adına müstakil bir grup olarak tanınmasını ister ve bu sebeple Komünist Partisi yetkililerine başvurur ve Somali'den dört ayrı müstakil grubun katıldığını neden Irak'tan Kürtlerin müstakil katılamayacaklarını sorar. Komünist Partisi yetkilileri, Somali'nin sömürge olduğunu ama Kürdistan'ın sömürge olmadığını söyleyip Talabani'nin isteğini reddeder.⁶¹

Sömürgecilik tezinin en güçlü savunucusu Türk asıllı İsmail Beşikçi'dir. Kürdistan'ı Vietnam'a, Latin Amerika'ya ve Güney Afrika'ya benzeten Beşikçi, Kürtleri sömürgecilikten kurtulma adına fakirliğe, yokluğa ve geri kalmışlığa davet etmektedir.

Eski Türkiye İşçi Partisi mensubu ve Marksist ideolojiyi iyi bilen Kürt aydını Tarık Ziya Ekinci Kürdistan'ın sömürgecilikle açıklanamayacağına dair şu tespitlerde bulunur:

“Bu teşhis tarihsel ve sosyolojik açıdan bir yanılgıdır. Kürt sorununun çözümü için başvurulacak yöntem ve araçların seçiminde de yanlışlıklara neden olabilecek isabetsiz bir saptamadır.

⁶⁰ Öznur, Hakkı, 2004, Derin Sol, Ankara, Alternatif, 2.cilt, s.903

⁶¹ Kaniiferd, İrfan, 1388/2009, Pes ez Şest Sal Zendeği ve Hatırat-ı Celal Talabani, Tahran, Neşr-i İlm, s.399

Konuya açıklık getirmek için sömürge tipi ilişkileri özetle de olsa yeniden gözden geçirmekte yarar vardır. Sömürge ilişkisinde emperyalist bir devletin ucuz ham madde ile ucuz emek temini, mal ve sermaye ihracı için geri kalmış bir ülkeyi istila etmesi belirleyici bir koşuldur. Ayrıca sömürge yönetiminde metropol hukuku değil, baskı ve zorbalık geçerlidir. Sömürü sınıfsal değildir, zorbalığa dayanan bir yağmacılıktır. Sömürge ilişkilerinde emek ve sermayenin dolaşım özgürlüğü yoktur. Sömürgeден kurtulmanın tek yolu da ulusal kurtuluş mücadelesidir. Oysa kapitalizm öncesi dönemden kalan işgal ve istilaya dayanmayan, ortak hukuk kurallarını geçerli olduğu, emek ve sermayenin özgürce dolaşabildiği ilişki tipini sömürge ilişkisi olarak nitelemek mümkün değildir. Bu tür ilişkiler için bağımlı birliktelik deyiminin kullanılması daha doğrudur. Bağımlı birliktelik ilişkisinde sömürü ulusal ve sınıfsaldır. Geri kalmışlık sorunu kapitalizmin eşitsiz gelişme kuralından ve devletin türdeş ulus oluşturma siyasetinden kaynaklanır, Örneğin İran'da Azeriler ve Kürtlerin Farslarla birlikteliği, kapitalizm öncesi dönemden gelmektedir. Irak'ta da Araplarla Kürtlerin birlikteliği aynı niteliktedir. Bu ilişkilerde de sömürü ulusal ve sınıfsaldır. Aynı şeyi Cezayir'deki Arap ve Berberi ilişkisi için de söyleyebiliriz. Keza İngilizler ve Galler ve İskoç halkları arasındaki ilişkiler de sömürge tipi bir ilişki değildir, bağımlı birlikteliktir. Oysa zorla işgal edilen Hindistan'da sömürgecilik söz konusuydu.

Türklerle Kürtlerin ilişkileri de Osmanlı döneminden süregelen bir beraberliktir. Hukuksal açıdan Kürt emek ve sermayenin dolaşımı özgürdür. Kürtler istedikleri yerde çalışabildikleri gibi Kürt sermayesi istediği yerde yatırım yapabilmektedir. Ancak kapitalizmin eşitsiz gelişme kanunu ve devletin baskıya dayanan Türkleştirme politikası nedeniyle Kürtlerin yaşadığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu ekonomik, sosyal ve kültürel açılardan geri kalmış ve bir mahrumiyet bölgesi haline gelmiştir. Ekonomik , sosyal ve eğitimsel gerilik ile kültüre dönük baskı politikasından ötürü Kürt sorununu bir sömürge sorunu olarak nitelemek hem tarihsel hem de sosyolojik açıdan kabulü mümkün olmayan bir yanılgıdır. Bu, çözüm önerilerinde de yanlışlığa neden olmaktadır.

Toplumsal sorunların çözümlenmesinde öznel niyetlerin somut durumun yerine konulması halinde hem teşhis hatası yapılır hem de sorunun çözümünde geliştirilen yöntem isabetsiz olur. Kürt sorununun da somut sosyolojik ve tarihsel verilerden bağımsız biçimde ve öznel bir yaklaşımla çözümlendiği için yanlış olarak sömürge saptaması yapılmıştır. Bu yanılgıdan dönülmesi, hem Kürt sorununun çözümünde hem de demokrasi mücadelesinin başarıya ulaşmasında önemli katkı yapacaktır.

Yaptığımız açıklamalar, Kürt sorununun kapitalizm öncesi dönemden gelen bağımlı birliktelik sorunu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu da sorunun insan ve vatandaş haklarına saygılı çok kültürlü çoğulcu ve katılımcı demokratik bir hukuk devleti içinde Kürtlerin kimlik, dil ve kültür haklarının tanınması suretiyle çözülebileceğini göstermektedir.”⁶²

Türkiye’de ayrışma temelinde öngörülen her çözüm ister barışçıl ister savaşçıl uygulansın, toplumumuzun sosyal dokusunda faciayla sonuçlanacak çatışmalara yol açar. Çünkü Kürt ve Türk unsurların imtizacı, iç içe geçişliği, kaynaşması, bütünleşmesi ve bütün bunların bin yılı aşan bir maziye sahip olması, ayrışmayı da aynı oranda sancılı, parçalayıcı, çetin ve trajik kılar. Zira imtizacın şiddetiyle aynı imtizacın ayrışmasındaki şiddet doğru orantılı olur. Ayrışmacı fikirleri savunanalar, savunularının sonuçlarını kestiremeyenlerdir. İç sınırları belli olan farklı unsurların birleşimi halindeki Yugoslavya’da etnik kimliklere göre gerçekleşen ayrımın ne tür insani fecaatlere yol açtığını gördük. İç sınırları olmayan tek vücut gibi binlerce yıl birlikte yaşamış iki milliyeti ayırmak, tasavvurun ötesinde insani trajedilere yol açabilir. Ayrışma Kürtlerin %60’nın batıdan doğuya göçüne neden olabilir, doğudan batıya da ciddi güçlere sebep olur, korkunç bir felaket yaşanabilir.

Brzezinski: *“Hindistan’ın ayrışması sırasında gelişen katliamlar gibi etnik ve dinsel kaynaklı toplu ölümler en azından 3-4 milyon kişidir”* der.

Sadece Hindistan ile Pakistan’ın üstelik savaşla değil barışla ayrışmasına, Hint lideri Gandhi ve Nehru, Müslümanların lideri Kad-ı Azam Cinnah ve Muhammed İkbal gibi barışçıl liderlere ve orduların savaşmamasına rağmen iki yüz bin kişi hayatını yitirdi.⁶³

Akyol, Johns Hopkins Üniversitesi’nden tarihçi Gyannedra Pandey’in Remembling Partition: Violence, Nationalism and Histori in india (Bölünmeyi Hatırlamak: Hindistan’da Tarih, Milliyetçilik ve Şiddet) kitabından şu alıntıyı yapar:

“Çoğu insan da boyun eğerek teslim olmaksızın kendini ve kendi ailesinin fertlerini öldürmeyi seçti. Thoa Khalsa köyündeki 90 kadar kadın ve çocuğun toplu intiharı, bunun en iyi bilinen örneklerindendir. Bihar’daki Müslümanlara karşı düzenlenen katliamlardan önce çok sayıda mülteci ve bunları barındıran mülteci kampları ortaya çıkmıştır... Pencab’taki Hindular ve Sihler, tüm Müslümanlara karşı yoğun bir öfkeyle birleşmişler ve bir sömürge görevlisinin

⁶² Ekinci, Tarık Ziya, a.g.e., s.265-267

⁶³ Akyol, Mustafa, a.g.e., s. 270

ifadesiyle 'katliam için organize' olmuşlardır. Sih liderleri yaşayan her Sih'in 'fedakarlık, şövalyelik ve cesaret ruhu içinde harekete geçmesini' telkin etmişlerdir.'''⁶⁴

Sonuç

İran Kürtlerinin Farslar ile üç bin yıllık, Anadolu'daki Kürtlerin Türkler ile bin yıllık ve Osmanlı'dan koparılan Irak ile Suriye'deki Kürtlerin Araplar ile zoraki, kaynaşmamış ve sorunlu yüz yıllık birlikteliklerinden hareketle Kürt sorununu ve Kürtleri Kuzey (Türkiye ve İran) ve Güney (Irak ve Suriye) diye iki ayrı bağlamda değerlendirmek ve yine aynı ayırmadan hareketle aileden ve merkezden koparılan Güney Kürtlerinin kendi statülerini tayin etme hakkını savunmak ve aile içi sorun olan Kuzeydeki problemi demokratikleşme hamleleriyle çözmek ve bu iki yaklaşımı eş zamanlı uygulamak şeklindeki yeni bir paradigma ile bir asırdır çözülmeyen Kürt sorununu bölgesel ölçekte çözmek, sorunun paydaşı ülkelerin iç tahkimatını sağlamak ve yabancıların bölgeye müdahale olanaklarını sınırlandırmak mümkündür.

Aksi halde Güneydeki Kürtlerin statü arayışına küresel güçlerden birinin veya birkaçının yakın, orta veya uzak vadede muvafakat etmesi ve statü kazandırması durumunda Güneydeki Kürtlerin yabancılara yakın, Türkiye ve İran'a uzak ve sorunlu olacağı, Güney Kürtlerine destek vermiş güçlerin teşvik ve zorlamasıyla Kuzey için tehditlerin oluşacağı bir dönemin başlaması ve bu süreci geriye çevirme imkanının çok çetin olacağı kuvvetle muhtemeldir.

Türkiye sadece kendi içindeki Kürt sorununu değil, tarihi sorumluluk taşıdığı Osmanlı Kürdistanı'ndaki sorunu çözecek bir paradigma ile hareket etmesi bütün Kürtlerin gönlünü ve desteğini kazanmasına imkan tanıyacağından tarihi, kültürel ve ekonomik sınırlarını genişletme fırsatını bulacaktır.

Güneydeki Kürt önderlerinin geçen yüzyıldaki beyanları, diplomatik temasları ve uygulamaları Güney Kürtlerinin Türkiye ve İran'ın desteğiyle elde edeceği her kazanıma karşın Kuzeydeki Kürtleri üniter yapı içinde yaşamaya teşvik ve hatta zorladığına işaret ettiğinden Güneydeki Kürtlerin bu iki ülkenin desteğiyle statü kazanmasının Kuzeydeki Kürtleri ayrılığa teşvik etmeyeceğini, Türkiye ve İran için milli güvenlik tehlikesi oluşturmayacağını, aksine her iki ülkenin özellikle de Türkiye'nin milli güvenliğini tahkim edeceğini göstermektedir.

Bu paradigma çerçevesindeki çözüme İran destek vermese de karşı çıkmaması kendi lehinedir. Zira Kürt sorununun çözülmemesi durumunda Güneydeki muhtemel gelişmelerden sorunun

⁶⁴ Akyol, Mustafa, a.g.e., s. 271

paydaşı olarak kendisi de ciddi olarak olumsuz etkilenecektir. Çözümüne destek vermesi, sorunun daha kolay çözülmesine ve kendi güvenliğinin ve gücünün artmasına katkı verecektir.